

Jakub Arbes

NEWTONŮV MOZEK

Jakub Arbes

NEWTONŮV MOZEK

Newtonův mozek

Jakub Arbes

1877

Chci vypravovat něco rozmarného a počínám u hrobu... Je to cynismus; ale trvám, že po několika vysvětlujících slovích prominou mi i duše nejněžnější...

Přísná, neúprosná věda zbavila mnohého z nás nejsladšího snu života. Ukrutná ruka její roztrhla pro optimismus zdánlivé průsvitnou, pro pesimismus pak věčně neprůhlednou roušku, kterouž jest zahaleno záhrobí živých tvorů, a každému, kdo přikládá více víry důvodům vědy než tradicionelním, byť sebe příjemnějším předsudkům, otvírá se perspektiva děsná sice, ale více méně jasná.

Proč tedy truchlit nad hrobem člověka, jenž věřil, ba více ještě - jenž byl přesvědčen, že vše, co nás blaží a rmoutí, končí - smrtí.

Proč hořekovat nad smrtí člověka, jemuž býval druhdy zármutek protivnější nejjízlivějšího úšklebku, jenž z hlubin duše žal a slze nenávidě neznal sladšího pocitu nad onen, jež budí v člověku vědomí, že veškerá snaha jeho čelila k zapuzení nejděsnějšího démona lidské duše zármutku?

Možná, že miloval člověk ten život více, než toho lidský život vůbec zasluhuje, možná také, že si ho po zásluze nevážil, že nepojímaje ho dosti opravdově poněkud jej podceňoval; avšak kvíletí nad hrobem člověka, jenž by byl u vlastního našeho hrobu stál vzpřímen s klidným výrazem stoika-humoristy v tváři a s duší nevzrušenou, bylo by zajisté nepromíjitelným znesvěcením památky jeho. Člověk, o němž mluvím, byl mým přítelem od nejtělejšího mládí a zemřel - vlastně správněji řečeno - padl v bitvě u Králové Hradce jako důstojník pěšího pluku knížete Konstantina. Pruský palaš byl mu rozpoltil lebku...

Otec jeho byl ředitelem zahrady knížat Kinských, která se rozkládá na jihovýchodním úpatí Petřína za Oujezdskou branou.

Byli jsme vzdáleně spřízněni, a ačkoli přítel pocházel z rodiny dosti zámožné ba já z rodiny chudičké, žili jsme bezmála po dvacet roků v nejdůvěrnějším přátelství. Jako děti skotačovali jsme společně v rozsáhlém parku, jako povyrostlí hoši pak jsme společně studovali.

Pivot i studie naše byly rovněž tak podivné, jako naše náklonnosti. Zabývali jsme se z počátku vším, „co nám přišlo pod ruku“, probírali, zkoumali a analysovali jsme všechno, co nám náhoda hodila na pospas.

Debaty naše bývaly živé, ba prudké a náruživé. Výměna podivných, často bizarních náhledů však nás lákávala, a nebylo takměř dne, kdy bychom nebyli rozpředli debatu o něčem, co zdálo se nám býti naprosto nerozřešitelným.

Účelu praktického nezřízené, ba lehkomyšlné toto těkání s předmětu na předmět ovšem nemělo; ale tříbila se tím dialektika a rozplameňovala fantasie, která pak konávala mnohdy pravé divy v bizarnosti.

V studiích školních k nemalé žalosti otců svých neprosplával jsem valně ani já, aniž přítel. Zato jsme v „soukromém“ studiu, t. j. ve vědách, jež jsme si byli později zamilovali, předčili každého z našich spolužáků.

A právě tak, jak nás byla příroda obdařila - mne ohyzdností a přítele sličností - vnukla nám každému zvláštní náklonnosti: mně k suchopárné, unavující a zřídka koho bavící matematice, příteli pak k svěžím a povznášejícím vědám přírodním.

Avšak směr přísně vědecký byl nás obou tak dalek, že vskutku nevím, mám-li vše, co jsme tenkrát studovali, pokládati za zbytečné nebo za pouhou hříčku.

Praktického, vlastně jen hravě praktického úspěchu a účelu měla toliko studia přítelova. Studovali hlavně fyziku, lučbu, mechaniku a z ostatních některých věd jistá odvětví k účelu - eskamotáže.

Bůh ví, kdy a při jaké příležitosti vznikla v něm myšlenka, že má neobyčejné nadání k eskamotérství, a od té doby nezajímalo ho nic, co nebylo v jakéstkés souvislosti s touto libůstkou.

Vše, co konal a podnikal, čelilo k nabytí vědomostí a zručnosti v hravé této „pseudovědě“, jak sám eskamotérství nazýval, a z věd, kterýmiž se zabýval nejhrošlivěji, nevybíral, než co se vztahovalo k zvláštní této jeho libůstce.

Otec jeho arci o tom všem neměl ani zdání, neboť přítel konal vše tajně. Jen já byl jeho důvěrníkem, a v mé studentské mansardě konány nejrůznější experimenty. Každý krejcar, kteréhož se přítel dopídil, věnoval na zakoupení eskamotérských knih a nástrojů, jež všechny ukládal v mé mansardě.

Prodlením několika roků nahromadilo se v malém mém pokojíčku takové množství podivných přístrojů eskamotérských, že podobal se byt můj bezmála pracovně středověkého alchymisty.

Musím vyznati, že pokroky přítelovy v eskamotérství byly úžasně rychlé a překvapující, důkaz to, že měl jednak skutečně neobyčejné nadání, jednak pak, že oddal se libůstce své vášnivě.

Čím více ve své „pseudovědě“, prospíval, tím větší byla jeho vášeň, a tak se často stalo, že mezi tím, co hmoždil jsem se já vypočtením, jak vysoko musí za těch a oněch okolností dostoupiti balon té a té váhy, naplněný tím neb oním plynem, opakoval přítel můj pod tímže stropem a pouze několik kroků ode mne vzdálen tisíckrát po sobě pranepatrný experiment, jak možno ze hry karet vyhoditi na stůl jednu, kterou byl kdokoli před okamžikem naznačil.

Často cvičíval se. přítel můj v bytu mém v mé nepřítomnosti a později pak mne mnohým kouskem překvapil. Některé obzvláště zajímavé experimenty tajil však i přede mnou, Někdy sice o nich napověděl, že k nim koná přípravy, že překvapí každého, kdo seznal a dovede si vysvětliti i nejobdivovanější experimenty nejslavnějších eskamotérů; avšak pravou podstatu jejich nikdy neudal.

Že mohla mu býti dána víra, dokázal častokrát ve společnosti přátel experimenty vskutku překvapujícími. Nepracoval nikdy povrchně a eskamotážní obyčejnou povrhoval.

Tato byla mu toliko nutnou průpravou k nabytí potřebné zručnosti. Snaha jeho čelila k tomu, vykořistiti vědy ve svůj prospěch.

Tajemství jeho spočívalo ve vhodném slučování a proplítání různých účinků mechanických, lučebních a fyzikálních; statika a dynamika, hydroi aerostatika, hydro aerodynamika, optika se svými odrůdami dioptrikou a katoptrikou, akustika, magnetismus, elektrika, lučba synthetická i analytická, slovem všechny tyto a částečně i jiné vědy, jako astronomie, anatomie, fysiologie atd. probrány byly přítelem v průběhu sedmi neb osmi roků s nevšední pílí a svědomitostí; ale vesměs jen se zřetelem k eskamotáži.

Není také divu, že přítel zakoupil každý, byt sebe bezcennější spis, jednající nejen o eskamotáži, nýbrž i o jiných předmětech, jako o magii, alchymii, astrologii, magnetismu a somnambulismu, mystice, chiromantii, theosophice, geomantii, pragnostice, fysiognomice a tomu podobné.

Bibliotéka příteleva, kterou rovněž tak jako své různé nástroje přechovával v mé mansardě, byla nejpodivnější směsicí.

Vedle knih skutečné ceny vědecké od uznaných kapacit, jako Newton, Linné, Locke, Leibnitz, Bacon, Arago, Wolf, Lavoisier, Cartesius, Brown, Mohs, Cuvier, Humboldt atd., shledals knihy od neznámých nebo zapomenutých pseudovědátorů i šarlatánů, jako na př. „Desatero knih o tajnostech přírody“ od Paracelsa Bombasta, vydané v Štrasburku r. 1570, pak Mehnuovo „Zrcadlo alchymie“, Mayerovy „Listy pro vyšší pravdu z rukopisů s ohledem na magnetismus“, Böckmannem na sklonku minulého století vydávaný „Archiv pro magnetismus a somnambulismus“, Cagliostrova „Dobrodružství“, asi před sto lety vydané Commiersovy „Les oracles des sibylles“, Crusiusův spis o Schroepferově způsobu zaklínání duchů, Wincerovu „Demologii“, „Essai sur la secte de Illuminés“, spisy Gallovy o frenologii a Lavaterovy o fysiognomice, Megphilosovy „Zázraky a tajnosti ze světa duchů“, Magikonův „Archiv z oboru duchovědy ba života magnetického“, v Basileji r. 1613 Morgensternem vydané „Turba philosophorum“, t. j. „Knihu o zlatém umění, jež pojednává o nejstarší filosofii, universálním léčení, kamenu mudrců, alchymii atd.“, „Zprávy o starých i nových mysteriích“, v Norimberku r. 1614 vydaný spis „Onomastologia curiosa“, neboli „Lexikon o přirozených kouzlech“, a tomu podobné, většinou právě citovaných spisů nedal se přítel nikterak másti.

Jasný duch jeho vznášel se nad touto spoustou různého poblouzení duševního, a opíraje se o vymoženosti věd, seznamoval se s veškerými těmito průpravnými studii spíše ze zvědavosti než z potřeby, ačkoliv si netajil, že při praktickém provádění může mu znalost těchto duševních poblouzení nemálo přispěti k zvýšení přirozeného klamu.

Přítel pracoval tudíž v oboru svém nejen pilně a horlivě, nýbrž i samostatně.

Z kněh eskamotérských se přiučoval nejen známým již experimentům, nýbrž kombinoval a experimentoval na základě nabytých zkušeností samostatně, slovem pracoval systematicky, snaže se svou „pseudovědu“ založiti na základech pokud možná nejširších a nejpevnějších.

Ký div, že když pak se později prakticky produkoval, překonal mnohdy očekávání všech, kdož byli produkci přítomni.

Příjemný zevnějšek, uhlazená, ohebná dialektika, lehký i sarkastický vtíp a dlouholetým cvikem nabytá zručnost technická napomáhaly mu při experimentech nejtěžších.

Na doklad, jaké zručnosti byl nabyt, uvedu z mnoha set více méně známých i neznámých experimentů, jež jsem byl viděl na vlastní oči, pouze několik.

Polykání hořící smůly a oblázků, soukání tkaniček a pentlí z úst, vrážení si nože do prsou nebo polykání jehel, nožů a mečů náleží sice z větší části do oboru ošumělého kejklářství, ale přítel vyznal se v tom a podobném jako kterýkoli po venkově obdivovaný patron komediantů.

Pěkný, původní experiment provedl přítel jednou o svatební hostině jednoho z mých příbuzných.

Seděli jsme za dlouhým stolem uprostřed prostranného sálu. Bylo nás celkem asi dvanáct. V čele tabule seděla nevěsta, podle ní ženich, pak družička a mládenec. Já seděl naproti družičce, přítel na druhém konci stolu, asi půl druhého sáhu od nevěsty.

Byli jsme veselé mysli. Jídla byla hojná i výborná, rozmar vždy růžovější. Žert a šprým opanovaly zanedlouho pole hovoru úplně.

Když už byla hostina skoro u konce, přinesena na stůl velká hluboká mísa vařených raků a postavena před nevěstu. Tato však, buď že nebyla krmi té přílišná milovnice, nebo z galantnosti vybídla ženicha, aby' podal mísu dále.

Ženich poslechl, a tak šla mísa z ruky do ruky, až octla se, ovšemže již skoro prázdná, zase před nevěstou. Rozumí se samo sebou, že zbyla v ní skoro samá račátka, poněvadž si byl každý vybral raky největší.

Nevěstinka zpozorujíc, že ženich raků posud nepožil, chtěla mu ochotně vybrati ze zbylých rácat aspoň jedno nebo dvě největší; i nahnula poněkud svou hlavinku, upřela slídivě modrá očka do mísy a úbělovou ručkou sáhla střelhibtě po největším račeti.

Avšak sotvaže je položila ženichovi na talíř, šklubla sebou a s lehyňkým výkřikem zděšení couvla od stolu z mísy upírala na nevěstu své jasné oči hnusná - ropucha...

„Co to?“ vzkřikl ženich, a popadnuv vidličku, píchl do žáby.

Tato vyskočila z mísy na stůl zrovna před nevěstu. Všickni hosté jevili podivení;

jenom přítel můj, sedě klidně na druhém konci stolu, připomenul: „Pročpak ubožáčka bodáte“

Nato vstal a dotknul se žáby, která přes hlavu nevěstinu skočila ku dveřím.

Ženich vyskočiv šlápl jednou nohou na žábu, a k nemalému podivení všech žába lidským hlasem zaúpěla: „Běda! už je po mně veta!“

Ženich odskočil, a přítel, nahnul se k zemi, zvedl místo žáby sněhobílou - dámskou rukavičku.

Vzav pak nevěstin kapesní šáteček, zaobalil do něho rukavičku, a položiv sbalený šáteček před nevěstu, zamumlal, jako mumlával proslulý Bosco, zaklínací formulku italskou: „Spiriti miei ubbidite!“

A když pak šátek jedním z hostů rozbalen, nalezeny v něm drahocenné zlaté náušnice, přítelův dárek nevěstince...

Dát zjistiti smrt vrabce, holuba, zajíce, krčka nebo jiného menšího zvířete, vyloupnout mu perořízkem opatrně mozek z lebky, nahradit mozek libě páchnoucí, patrně nějakou tinkturou napuštěnou bavlnkou, a poručit pak zvířeti, aby se znovu probouzelo znenáhla k životu, jako by se probíralo z mráкотné mdloby, a posléze aby vyskočilo a ulítlo neb uteklo - jest sice eskamotáž dosti známá, nicméně přítel prováděl ji v tolikerých odstínech, že zajímala i diváky takové, kteří byli podobné experimenty viděli již nesčíslněkrát.

Kdysi provedl přítel experiment opravdu originální, svědčící hlavně o intelektuelní zručnosti jeho.

Seděli jsme spolu v jednom z nejelegantnějších hostinců pražských na jednom konci dlouhého, uprostřed místnosti se nalézajícího stolu.

Stoly podle stěn byly vesměs obsazeny. Byl pošmurný letní den; venku pršelo, a my oba byli mrzutí a nudili jsme se.

Zanedlouho přihrčel před hostinec kočár, a za několik minut vstoupil do hostince mladý páreček, patrně novomanželé, kteří trávili líbánky na cestách.

Zasedli na druhém konci stolu, u něhož jsme seděli, a mladý manžel objednal pro svou žinku i pro sebe oběd. Přítel můj, jsa nevrlejší a mrzutější mne, takměř si párečku ani nevšímal, já však zcela dobře pozoroval, že chovají se k sobě novomanželé velice něžně a pozorně, zřejmý to důkaz, že mají nanejvýš několik dní po svatbě, že se milují opravdově, vřele a upřímně, a že jsou šťastni.

Mladý manžel každou chvíli se naklonil k sličné růžolící ženušce, aby jí cosi pošeptal - arciže jen něco milého a sladkého -, neboť ženuška vždy se libě pousmála.

Pojedli polívky a jedli hovězinu. Při jídle jevíli vzájemně neobyčejnou ochotu, starostlivost a pečlivost.

Každou chvíli se jeden druhého ptal, jak mu chutná, zdali by snad nepojedl to neb ono.

Z počátku veden hovor šeptem a nesrozumitelně; později, když byli společností, v kteréž se nalézali, poněkud přivykli, hlasitěji a občas zcela srozumitelně.

Slyšel jsem slova jen něžná, laskavá a milostná; hlas obou často se zachvíval vnitřním pohnutím, ačkoli konverzace sama o sobě byla zcela všední.

„Pozoruješ, jak cukrujou?“ zašeptal ke mně přítel. „Za půl hodiny, ba dříve ještě, budou se chtít rvát.“

„To není možné,“ dím taktéž šeptem.

„Uvidíš,“ odpovídá přítel; „nevšímejte si jich, a pokračujte ve své vlastní rozmluvě, poslouvejte zároveň jejich dialog.“ Uposlechna slyšel jsem na vlastní uši následující rozmluvu:

On: Tys přece také ráda, zlatá má Vendulko, že jsme už v Praze, vidže?

Ona: Ba arci! Ani bys neuvěřil, jak mi blaze, jak jsem šťastna, že mohu nyní neustále dlít po tvém boku, že se ti mohu každou chvíli zadívat do očí... (Přitlumeným, poněkud temným hlasem: Jen kdyby nebylo tvé nevěry.)

On: Mé nevěry? Co ti napadá, cukroušku?!

Ona: Co mi napadá. Mně přec nic, pranic!... Ale tobě snad... Rci - jaké nevěry? Co tím míníš?

On: Ján Vždyť to pravíš ty!!

Ona: Já přec ani slůvkem...

On: Ale jdiž, čtveračko - - vždyť jsem slyšel na vlastní uši: „Jen kdyby nebylo tvé nevěry?“

Ona: Tos přec řekl ty a nikoli já...

On: Co ti napadá - já ani nehlesnul...;

Ona: Ó, ty mi nevymluvíš, co jsem sami slyšela (Plačtivě:) Já toho od tebe nezasloužila, abys mně vytýkal nevěru. (Přitlumeným, poněkud temným hlasem: Je to skandál, vytýkat nevěru mně, když mluví celý svět o tvé nevěře.)

On a ona (současně): O mé nevěře

On: Kdo se opovážil

Ona: Tot' pomluva!

On: A ty mi můžeš něco takového vytýkat zde - ve veřejné místnosti?

Ona: Vždyť já ani nemukám — to mi vytýkáš ty!

On: Ani mne nenapadlo!

Ona (plačtivě): Tot' přespříliš! (Přitlumeným hlasem: Fuj, styd' se!)

On (vztyčiv se trochu a hněvivě na ni pohlédnuv): Netrop přec veřejný skandál - - vždyť se celý hostinec po nás dívá...

Rozhlédl jsem se kolem.

Mladý manžel měl pravdu. Větší část hostů skutečně se dívala na novomanžele, kteří si znenadání a způsobem tak podivným a poněkud zmateným počali vzájemně

vytýkat - nevěru.

Bylo sice zcela zřejmo, že se oba stydí, že snaží se zakrýti svůj hněv a pobouření; ale nic naplat - hovor veden výše naznačeným způsobem dále, vždy prudčeji a vášnivěji.

Každou chvíli bylo slyšeti přitlumeným hlasem pronesenou nějakou sotisu z úst manželčiných - on pak ji káral, ona zapírala, že něco podobného pronesla, tvrdíc, že urážlivá slova pronesl on, kdežto on zase svatosvatě ujišťoval, že o ničem neví.

Zvláštní, podivný tento spor vždy více se rozčilujících a rozhořčujících mladých lidíček trval skoro půl hodiny. Ženuška dorážela na chotě vždy prudčeji, on se kabonil, hněval, káral ji - ale nic naplat! Jazyček její byl vždy ostřejší a jízlivější, až posléze mladý manžel v největším rozhorlení vyskočil a hrozivé vztáhnou! ruku svou proti ubohé žince.

V okamžiku tom vyskočil však i můj přítel; a zadržev ruku manželovu, pravil:

„Račte, ctěný pane, odpustit - vaše panička jest úplně nevinna - vše byl pouhý, ačkoliv negalantní žert - ona o ničem neví...“ „Jak to možná!“ tázal se udiven a posud hněvivým hlasem manžel. „Vždyť pak slyším na vlastní uši...“ „Pravda,“ dí můj přítel, „ale nikoli hlas drahé a milé své paničky, nýbrž - můj...“

„Jak tok Co tím míníte“

„Jsem, pane, břichomluncem, a přitlumeným hlasem pronesená slova o nevěře, skandálu a vůbec všechny sotisy, které jste slyšel vy sám i vaše paní manželka, a o nichž vy jste se domníval, že je pronáší vaše paní, kdežto paní vaše byla toho mínění, že je pronášíte vy - všechna tato slova, která způsobila zmatek, pronášel jsem já. Na mě tedy jest, prositi za prominutí, a trvám, že nezvyklý, ale přece nevinný žertík ten promínete.“

Mladý manžel i jeho choť byli z počátku tak pomateni, že nevěděli, mají-li slovům těm věriti; ale když pak přítel pronesl ještě několik chlácholicích a omlouvajících slov, jednak hlasem manželovým, jako by mluvil ze sklepa, jednak hlasem manželčíným shůry od stropu, uvěřili oba, a tváříce se usmířenými, žertík prominuli...

Z toho, co jsem byl právě o přítelově zručnosti a obratnosti v jeho „pseudovědě“ napověděl - k vyčerpání celého repertoiru nestačila by ani tlustá kniha - vysvítá, že mohl směle závoditi i s nejzručnějšími eskamotéry, veřejně se produkujícími. Avšak hlavní zřetel jeho obrácen byl od prvopočátku k „citování duchů“.

Aparáty a prostředky, kterýchž při tom používal, tajil i přede mnou. Kdysi se mne otázal, přeu-li si vidět některou historickou osobnost, že mi ji bude citovat. Jmenoval jsem Napoleona I.

Minulo několik nocí, aniž by se mi byl Napoleon zjevil; ale kdysi, když už jsem byl na přítelův slib zapomněl, probudilo mne v noci lehké zaklepání na dvěře ze

sna.

Vztyčiv se na loži, mnu si oči. Jelikož však se klepání opakovalo, otázal jsem se: „Kdo to?“

Místo odpovědi otevřely se zlehka dveře a vážným krokem vešel Napoleon I, jak jsem jej byl nesčíslněkráté vídal vyobrazeného - v šedém kabátě, bílých spodkách, s vysokými jíздеckými botami a historickým třírohým kloboukem.

Mlčky ubíral se pomalu k oknu a odtud opět ku dveřím. Chtěl jsem vidění osloviti; ale neučinil jsem tak - a připomínám jako zvláštnost, že po dnešní den nevím, proč jsem tak neučinil.

Více experimentů tohoto druhu jsem neviděl. Přítel vždy, kdykoli jsem si podobného něco přál, odkazoval na později, až bude míti všechny potřebné aparáty a až nabude ještě větší zručnosti.

Často mi též vypravoval, že zabývá se sestrojením zvláštních automatů, kterýmiž chce prováděti pravé „zázraky“ a klamati celé velké společnosti vzdělanců i vědátorů.

Chtěl později sezvati značný počet přátel a příznivců tohoto druhu zábavy a provésti několik druhů experimentů nejkombinovanějších a tudíž nejzáhadnějších.

Ubezpečoval mne, že budu opravdu překvapen, a podle všeho, co jsem byl již viděl, mohl jsem vším právem souditi, že přítel slovu svému dostojí.

Tak žili a studovali jsme po několik roků. Z počátku mnohostranné, později pak jednostranné naše studium nezůstalo bez následků.

Krátce před r. 1860 propadli jsme ve škole tak eklatantně, že na tak zvanou „opravu“ , po prázdninách nebylo možno ani pomysli. Opakovali jsme tedy a propadli následujícího roku po druhé a po roce - po třetí. Přítelovu otci, kterýž byl svému synkovi častokráté žertem vyhrožoval, že jej dá na ševcovinu, nebude-li ve škole prospívat, konečně došla trpělivost, a po dlouhé, důkladné rodinné poradě usneseno, že bude nejlíp, když se přítel stane - vojákem.

Přítel ničeho nenamítal a za krátký čas navštívil mne v munduru kadeta c. k. pěšího pluku knížete Konstantina ruského.

„Nu - což ty?“ oslovil mne, podáváje mi ruku. „Chopil jsem se tesařství.“

„Navždy.“ „Nevím; praktikuje teď, neboli jinými slovy, jsem zapsán jako praktikant, ale širočinu jsem posud neměl v ruce.“ „A možná, že snad jaktěživ míti nebudeš,“ rozesmál se mladý kandidát krvavého řemesla.

„Možná,“ odpovídám; „ale nemáme si co vyčítat možná, že ty zas jaktěživ již nebudeš mít v rukou některý svůj kouzelný aparát.“

„I to, to! Právě proto přicházím. Rád bych tě haraburdí toho zbavil; vždyť pak se tu v tom pokojíčku nemůžeš ani hnouti.“

„Dobře. Ale kam to dáme?“

„Dám sem zejtra nebo pozejtří dopravit několik beden — ty mi pomůžeš, a tak vše uložíme. Bedny dám donést, aby nikdo nevěděl, do sklepů knížecího zámku, a kdybys si někdy snad přece... víš, až budu míti bud v Terstu, v Pešti nebo v některé katolické vsi tyrolské notně dlouhou chvíli... nu, pak ti budu psát, a ty mi potřebné aparáty vyhledáš a zašleš.“

Slíbil jsem.

A druhého dne naplnili jsme s přítelem neméně nežli pět velkých beden knihami, aparáty i preparáty, slovem vším možným kouzelnickým haraburdím.

Následujícího dne dal přítel bedny odvézti.

Viděli jsme se sice ještě několikrát; ale asi za dva nebo tři týdny obdržel přítel rozkaz, aby se odebral do Králové Hradce k depotu svého pluku.

Od té doby jsem osiřel. Přítel mi nepsal, já jemu také ne, a tak skončilo druhdy nerozlučné přátelství naše obapolnou, ovšemže jen zdánlivou lhostejností.

Teprve po dvou letech - tuším, že to bylo v lednu nebo v únoru roku 1866 - dal o sobě přítel vědět, zaslav mi delší list.

Vypravoval v něm rozmanité veselé anekdoty ze svého života, připomínal si své eskamotérské „bláznovství“, a vyzvav mne, bych mu brzo odepsal a vědět dal, jak se po tu dobu vedlo mně, končil list svůj takto:

„Znáš frázi: ‚At' žije rozkoš'?' Neznáš-li ji, poznal bys ji v celém jejím dosahu, kdybys byl důstojníkem téhož pluku jako já. Veselejších, bodřejších soudruhů, veselejšího, bezstarostnějšího života vůbec ani si nepřejí...“

Jen někdy - ale jen někdy, rozumíš? - když se blíží poslední dny měsíce a gáže už je dávno u všech všudy... bývá mi po čertech mrzuto...

Několikrát jsem si už vzpomněl na odpomoc, ale neprovedl jsem to...

A proto tě nyní prosím, kdybys tak náhodou o někom věděl, kdo by byl teď takovým bláznem, jako já býval před lety, piš mi - možná, že by odkoupil buď všechno, nebo aspoň část eskamotérského haraburdí, jež mám ve sklepech smíchovské vily knížat Kinských uloženo.,,

Takového zakončení listu jsem se nenadál.

Znaje přítelovu vášeň k zamilované jeho „pseudovědě“, nemohl jsem uvěřiti, že by se z ní byl vymanil úplně, a domnívaje se, že právě citovaná slova přítelova listu jsou buď okamžitým nápadem nebo spíše ještě jakousi ryze eskamotérskou léčkou - bych měl za to, že přítel ve své „pseudovědě“ vůbec ani se necvičí - odepsal jsem mu na to prostě, že neznám nikoho, kdo by koupil, co on ke koupi nabízí.

Že jsem se nemýlil, toho důkazem aspoň částečným byl druhý přítelův list, kterýmž mi odepsal na moji odpověď.

Vykládat' mi široce, že přes všechno své namáhání, by na eskamotérské bláznovství zapomněl, nemohl jinak, než konečně zkusiti, zdali by se vášně té

zbavil, kdyby své aparáty prodal; ale hned po odeslání listu prý toho trpce želel, že mi tak psal, a dodal, že v případě, kdyby se byl i kupec nahodil, aparátů svých by byl přece neprodal.

Ke konci listu pravil, že v prázdných chvílích přemýšlí neustále o sestrojení svých automatův, a ujišťoval, že produkce, dojde-li k ní někdy, bude velkolepá...

Krátce před vypovězením války rakousko-pruské obdržel jsem od přítele ještě jeden - poslední list. Byl psán opět svěže, skoro rozpustile; vyjímám z něho následující místo:

„Za několik dní snad dojde rozkaz, abychom se vypravili do pole. Polituj svého ubohého přítele...

Bez aparátů a bez preparátů, bez karet a bez zrcadel, bez tinktur a bez všech možných nezbytných příprav bude musit mumlati: „Spiriti miei ubbidite“, a druhy vždy poslušní a ku všemu ochotní „duchové“ snad po prvé mu vypoví - poslušnost...

Uprostřed deště kulí jest prostý kousek olova mocnější zaklínajících formulek, a šavle má a revolver můj snad mnohému dopomohou, by se co možná rychle spřátelil s tajemnou myšlenkou, že žádná moc lidská...

Eh! k čemu zabřídat v sentimentálnost?!... Dřív nebo později každý z nás se přesvědčí - jako se přesvědčily ty nescíslné miliardy tvorů, kteří nás už byli předešli zda život končí smrtí... K čemu zbytečně mudrovat?...

A až nadejde poslední krutý zápas - možná, že budu úpěnlivě prosit: „Spiriti miei ubbidite“ možná též, že budu úplně tich a že na své „spiriti“ vůbec ani nevzpomenu...

Ale za jedno přec tě prosím: Kdybych padl - netruchli!

Sezvi staré naše přátele a připomeňte si mne při plných pohárech!...

Vyplníš-li toto mé poslední přání, můžeš býti jist, že tě i potom ještě aspoň jednou - navštívím...

Přečta poslední řádky, pousmál jsem se, jako se usmíváme paradoxonu...

Od té doby jsem o příteli nic již nezvěděl, až po bitvě u Králové Hradce.

Obdržel jsem totiž poštou, dle všeho poslední před úplným přerušením spojení poštovního, lístek následujícího znění: „Vážený pane!

Právě byl do našeho města dopraven mladý důstojník, nadporučík pluku Královéhradeckého. Je raněn těžce; má rozřatou lebku a jest úplně bez sebe.

Byl nalezen teprve dnes asi hodinu cesty odtud na pokraji malého lesíka v roklině, do které se byl, jak se zdá, po svém poranění dovlekl.

V okamžiku, kdy Vám píši, není osobnost jeho ještě zjištěna; ale doufám, že se to stane ještě dnes nebo zejtra. Z listu u něho nalezeného dověděl jsem se Vaši adresu, a zasílám Vám truchlivou tuto zprávu, abyste mohl příbuzné a přátele

raněného uvědomit, kde se nalézá.

S úctou P. Vojtěch Nosal, farář v Nechanicích.,,

V tu dobu nebylo sice cestování do krajin pruským vojskem obsazených obzvláště snadné a příjemné; ale přes to vše bez odkladu jsem se rozhodl, že odjedu do Nechanic.

Napsav malý lístek přítelovu otci a přiloživ k němu dopis mechanického faráře, odejel jsem, nečekaje ani na odpověď, zdali byl můj lístek poslem doručen, po dráze do Kolína, kam se ještě dojíždělo, a odtud povozem do Nechanic.

Přibyl jsem do Nechanic po druhé hodině s půlnoci. Před městem zastavila povoz vojenská hlídka pruská. Pověděl jsem, kam a z jaké příčiny jedu, a poddůstojník hlídky dal jednomu muži rozkaz, aby povoz doprovodil k farnímu domu a vyčkal tam, až budu vpuštěn.

Za několik minut octnul se povoz na náměstí před farou. Seskočiv s vozu zazvonil jsem, a za několik okamžiků byla otevřena malá vrátka.

Pověděl jsem i zde, proč přijíždím, a byl jsem vpuštěn do dvora, kdežto kočímu s povozem rozkázáno, aby vjel do dvora zadními vraty.

Muž, jenž byl vrátka otevřel, uvedl mne do domu, a připomenuv, že uvědomí pana faráře, kterýž se byl právě vrátil od umírajícího důstojníka saského, jenž ležel s mnohými raněnými v chrámě, odešel.

Zůstal jsem v malé předsínce sám jen několik okamžiků; postranní dvéře vrzly a se světlem v ruce vstoupil pan farář.

Uvítal mne vlídně, a odmítnuv rovněž tak přívětivě omluvu moji, že vyrušuju pozdě v noci, uvedl mne do prvního patra, kde byl dal svůj salon a několik pokojů pro raněné upravit.

„Osobnost jeho posud není zjištěna,“ pravil pan farář, otvíraje dvéře do salonu, „ale doufám, že jej poznáte.“ Vstoupili jsme do salonu, v němž panovalo pološero. Podle stěn leželo asi dvacet vojínů na improvisovaných lůžkách po zemi; několik postelí s těžce raněnými rozestaveno bylo poblíž oken.

K jedné z nich mne pan farář uvedl a mlčky nadzvedl světlo do výše.

Pohlédl jsem raněnému, jehož hlava byla obložena ledem, v bledou, zsinanou tvář, a na první pohled poznal jsem přítele.

Byl stále ještě bez sebe; ležel s očima zamhouřenýma, a toliko namáhavé dýchání bylo ještě známkou života.

„Již tomu třetí den,“ zašeptal ke mně pan farář, „co byl dopraven sem, a lékaři vzdávají se naděje úplně. Doporučují led na hlavu a k užívání chinin, jinak jen klid...“

Chtěl jsem přítele osloviti; ale pozoruje těžký jeho zápas, obrátil jsem se k odchodu.

Vyšli jsme ze salonu.

Poděkovav na chodbě panu faráři za jeho laskavost, chtěl jsem odejít; ale pan farář přívětivě mne vyzval, bych zůstal aspoň až do rána jeho hostem. Jsa k smrti zemdlen, přijal jsem pozvání to s radostí a vešel pak s hostitelem svým do přízemí.

„Neráčíte vědět, velebný pane, o přítelově poranění nic bližšího?“ otázal jsem se, když jsme byli v prostranném pokoji zasedli za velký stůl.

„V strašném zmatku, jenž zde od několika dní panuje,“ počal pan farář, „nebylo možno dovědět se takměř pranic podstatného. Nevímeť posud o strašné bitvě dne 3. července ničeho více, než některé podrobnosti z úst několika lehce raněných.

Pluk vašeho přítele zúčastnil se bitvy u Jičina, kde však byl rozražen. Jedno oddělení dalo se na zpátečním pochodu směrem k Smiřicům, druhé silnější oddělení směrem jižním, a bylo pak přiděleno k prvnímu armádnímu sboru. Dne 3. července bylo oddělení to mezi zálohami prvního armádního sboru, a zdá se, že odpoledne asi ku čtvrté hodině vysláno bylo ku podpoře bojujících v okolí Probluze.

A v tomto boji byl přítel váš raněn. Pokud možno z poranění samého souditi, byl raněn palašem právě v okamžiku, když se byl po něčem k zemi shýbnul; neboť hoření část lebky jest skoro úplně odštípnuta. Poranění jeho jest smrtelné, a všickni lékaři, kteří byli ránu ohledali, nemálo se diví, že přítel váš posud jest na živu.,,

Sotvaže byl pan farář domluvil, otevřely se dvěře. Vstoupil jeden z mužů, kteří raněné obsluhovali, a pošeptal něco panu faráři.

Smutný pohled duchovního vnukl mi mimovolnou otázku: „Snad mrtev?“

„Mrtev,“ opakoval pan farář temně.

Vyšli jsme ještě jednou nahoru do salonu. Přítel ležel bez přikryvky natažen na loži. Druhdy sličná, mladistvá tvář jeho měla výraz nevýslovně bolestný.

„Pohřben musí býti ještě dnes ráno,“ podotknul pan farář.

Přistoupil jsem těsně k loži a dotkl se přítelovy ruky. Byla již studená jako led...

Oči se mi zalily slzami... Odvrátil jsem se, a nemoha promluvit, sešel jsem s panem farářem zase dolů... Okny vnikal již první zásvit ranní. Pan farář, zůstaviv mne v prvním pokoji, odebral se do své ložnice... Ulehl jsem oblečen na pohovku; ale na usnutí nebylo možno ani pomyslití...

Asi za dvě hodiny nastal na dvoře čilý ruch. Vstal jsem, a přecházeje po pokoji, čekal jsem takměř v horečném rozčilení...

Dočkal jsem se.

Po deváté hodině konán společný pohřeb všech vojínů, kteří byli právě minulé noci svým ranám podlehli. Doprovodil jsem přítele na poslední cestě; viděl jsem, jak byl spuštěn do hrobu... a se srdcem zdrceným vrátil jsem se bez odkladu nazpět do Prahy.

Nyní po letech, když už jsem byl tak častokráte svědkem, jak krutě, neúprosně

řádívá smrt v řadách žijících, jak náhle a bezohledně schvacuje ledový její dech mnohdy i bytosti životní silou překypující - nyní bych zajisté i smrt přítelovu snáze pojal po jeho přání a přesvědčení jako vítanou osvoboditelku z útrap a bolestí, jakýmiž byla tak zvaná prozřetelnost smrtelníky v tak hojné míře obmyslila.

Avšak tenkrát byl jsem ještě mlád, tudíž v stáří, kdy činívá úmrtí milé bytosti hluboký dojem i na člověka méně sensitivního, nežli jakým jsem býval já, a proto není divu, že učinila na mne smrt přítelova dojem přímo zdrcující.

Z počátku se mi zdálo, že není ani možno, aby byl přijel opravdu mrtev, ale když jsem si v osamělých chvílích uvedl na paměť všechny podrobnosti, když jsem si živě připomenul, že hrob nikdy nevydává; co byl v lůno své přijal, když jsem se zahloubal v myšlenku, že přítele nikdy - nikdy již nespátřím, že jest pro mne i pro každého jiného navždy ztracen...zmocnil se mne po každé pocit nevýslovné trpkosti.

A přece vždy, kdykoli jsem si přítele připomenul, tanula mi na mysli slova z posledního jeho dopisu: „Kdybych padl - netruchli! Sezvi, staré naše přátele a připomeňte si mne při plných pohárech...“

Pokládal jsem za svou povinnost, vyplniti i toto poslední přání přítelovo; avšak v první době bránily mi v tom bolest a zármutek.

Vzdav se krátce po přítelově odjezdu do Králové Hradce dráhy praktické, počal jsem opět horlivě studovati, bych dvojnásobnou pílí nahradil, co jsem byl před lety jednostrannou studií zanedbal.

Po smrti přítelově pak dostoupila horlivost má v studiích dle všeho vrcholu nejvyššího. Studovával jsem takřka v zimničném rozechvění; ale přes to vše nemohlo ani nejusilovnější duševní namáhání zaplašiti vzpomínky na přítele a zejména myšlenku, že prohřešuju se na přátelství, když poslední přání přítelovo neplním.

Od smrti přítelovy uplynuly již skoro čtyry měsíce; nadešel podzim, a teprve nyní jsem se odhodlal k vyplnění posledního přání přítelova.

Sezval jsem na večer k poslednímu dni měsíce října všechny naše staré přátele a některé známé do malé, ale dobrým vínem slynoucí hospůdky malostranské, v kteréž jsme byli před lety často strávili mnohou veselou chvílí.

Avšak když jsem se v pozdní hodinu večerní do hospůdky dostavil, shledal jsem, že z dvanácti pozvaných nedostavil se mimó mne - ani jediný.

Smutně zasedl jsem za stůl, za nímž jsme před lety sedávali, a poručiv si dáti láhev žernoseckého, zadumal jsem se.

Hospůdka byla úplně prázdná.

Mohl jsem tudíž nevyrušován přemýšlet, a přemýšlel jsem o přátelství a věrnosti, o životě a smrti, a bůh ví o čem ještě...

Myšlenky a vzpomínky moje byly chmurné, trpké, ba bolestné. Ký div, že jednou

z nejživějších byla vzpomínka na mrtvého přítele.

Obraz jeho tanul mi na mysli dosti živě sice, ale přece ne již tak, jako před čtyřmi měsíci, když jsem odjížděl z Nechanic...

Blednulť již... a myšlenka, že časem svým vybledne úplně, že po letech nebudu si snad moci připamatovati ani jediný rys jeho tváře, budila v mé duši trpkost nevýslovnou....

Nikdy!... Po prvé v životě svém pochopil jsem hluboký a zároveň děsný význam prostičkého, nesčíslněkrátě denně pronášeného slůvka toho...

Nikdy více nespátřit milou tvář, nikdy více nestisknout drahou ruku - nikdy - nikdy!...

Čím déle jsem o významu osudného slůvka toho přemýšlel, tím smutnější, tím beznadějnější myšlenky rojily se v mé hlavě.

Avšak příčinou chmurných mých myšlenek nebyly tak okolnosti, za kterýchž vznikaly, nýbrž v první řadě zajisté má duševní ochablost.

Byltě jsem v poslední době tak usilovně studoval, že jsem po čtrnácte dnů ze své mansardy takměř ani nevyšel.

Kdo z vlastní zkušenosti ví, jak dusná nevolnost skličuje ducha lidského po dlouhém duševním napětí, pochopí tehdejší duševní můj stav úplně.

Zabývali jsem se již po několik měsíců hlavně optikou a upotřebenou matematikou vzhledem k astronomii; ale studia má nedařila se mi po mém přání, a v duši mé panovalo doposud ono chaos, jež nutně vždycky předchází pozdější vykrystalisování důležitějších zásad nějaké vědy.

Ký div, že ve zvláštním tomto duševním rozpoložení sáhl jsem častěji po sklence než obyčejně, ký div, že opustil jsem hospůdku dříve, než jsem měl původně v úmyslu, a že jsem se octnul ve své osamělé mansardě v mnohem nevrlejší rozpoložení mysli, než jsem ji byl opustil.

Unaven sklesl jsem na židli u psacího svého stolku. Mimoděk sáhl jsem do skříně po knize, a rozevřev ji, chtěl jsem čísti.

Ale sotva jsem přečetl asi půl stránky, odstrčil jsem knihu, a podepřev si oběma rukama hlavu, počal jsem přemýšlet. Vbrzku změnilo se přemýšlení v dumání a toto zanedlouho v poloviční dřímotu...

Znenadání se mi zdálo, že slyším z daleka hrčení kočáru. Zvedl jsem hlavu a naslouchal.

Vůkol mne panuje hrobové ticho a venku jen občas zakvílí podzimní vítr bolestně a úpěnlivě. Hrčení vždy více se blíží, až octnul se kočár, jak se zdálo, před domem, v němž jsem bydlel. Zde se zastavil.

Chtěl jsem vstáti a vyhlédnouti oknem; ale následkem unavenosti přemohl jsem svou zvědavost a zůstal seděti. Zaslechl jsem ještě, jak někdo zazvonil na

domovníka, jak se později dvěře domu otevřely a zavřely.

V domě sice nikdo nebydlel, kdo by mohl přijížděti domů v kočáře; ale lidské hlasy a jmenovitě hlas domovníkův, jež jsem byl zaslechl, byly důkazem, že přibyl někdo, kdo má právo do domu vejíti.

V několika okamžicích přemohla mne však dřímota poznovu.

Jak dlouho trvala, nemohu udati; ale byl jsem z ní vyrušen slabým zaklepáním na dvěře.

Poznovu zvedl jsem hlavu a naslouchal.

Přede mnou na stole hořela lampa, osvětlujíc žlutavým světlem svým jen mdlou mansardu; kolem panovalo opět hrobové ticho.

Však co to?

Klepání na dvěře slyším poznovu a zcela zřetelně. „Vejděte!“ pravím mdlým hlasem.

Klika klapla a dvěře se zlehka pootevřely. Mezi dveřmi spatřil jsem v pološeru štíhlou mužskou postavu. Byl jsem od ní deset kroků vzdálen a nemohl jsem rysy obličeje ani šat její rozeznati.

„Kdo to? A čeho si přejete v tak pozdní době?“ oslovil jsem postavu stojící nepohnutě mezi dveřmi.

Místo odpovědi otevřely se dvěře dokořán, a žlutavý pablesk lampy osvětlil postavu...

Vzkřikl jsem zděšeně; chtěl jsem vyskočiti, ale nohy mi vypověděly službu...

Mezi dveřmi stál - přítel...

Několik okamžiků panovalo mrtvé ticho.

Přítel, nepromluvě ani slova, stál nepohnutě, já pak nemohl s něho oka spustiti.

Tvář jeho byla sice na smrt bledá; ale jasné modré oči sálaly životem a kolem rtů pohrával lehynký, přívětivý úsměv.

„Dobrý večer,“ pravil po chvíli a učinil několik kroků kupředu.

Zaslechnuv zařinčení šavle, všimnut jsem si, že je oblečen v šat důstojnický.

„Což nejsi mrtev?“ vyrazil jsem ze sebe, když se byl přítel asi na tři kroky ke mně přiblížil.

„Jakž bych mohl býti mrtev, když stojím před tebou?“ opáčil přítel jasným, příjemným svým hlasem.

„Sním nebo bdím?“ vypravil jsem namáhavě ze sebe. „Což jsem tě neviděl v Nechanicích s rozpoltněnou lebku umírajícího a později i - mrtvého?“

„Možná, žes viděl mne, a možná také, žes viděl někoho jiného,“ odpovídá neočekávaný můj host; „ale teď stojím před tebou, jak vidíš, živ a zdráv - nemůže tudíž býti žádné pochybnosti. Zde má pravice!“...

Poté mi podával ruku.

Okamžik jsem váhal, ale podal jsem mu ruku svou přece a cítil, že ruka

přítelova není studená, nýbrž teplá jako druhdy bývala.

Udivení mé rostlo; ale přes to vše nemohl jsem přece ještě jaksi uvěřiti, že bych se byl před několika měsíci v Nechanicích v osobě přítelově zmýlil.

„Tys vyplnil mé poslední přání,“ pokračoval přítel, když jsem byl ruku jeho stiskl a zase pustil, „a já zas dostal svému slovu... navštěvuju tě...“

„Ale jak to vše možné?“ otázal jsem se nedůvěřivě. „Zcela jednoduše,“ odpověděl; „především však dovol, abych si usedl, a pak ti vše povím stručně, poněvadž nemám času nazbyt.“

Mlčky přitáhl jsem opodál stojící židli a přítel usedl podle mne.

„Nuže?“ otázal jsem se.

„Tys viděl patrně v Nechanicích důstojníka mně podobného. Byl to nadporučík Jiruš, jenž byl v bitvě u Probluze těžce raněn a zemřel, jak jsem se později dověděl, v Nechanicích. Mýlka mohla se státi jen tím, že mi byl podoben. Toť celý zázrak.“

„Ale jakž bylo možno u něho najíti list, jejž jsem byl tobě zaslal a v němž farář nechanický nalezl moji adresu?“ „I to je zcela jednoduché. Několik hodin před bitvou ležela větší část pluku našeho v malém lesíku v záloze. Mužstvo bylo připraveno k boji; jen důstojníci přecházeli od setniny k setnině nebo stáli rozmlouvajícíe.“

Nesmíš se domnívati, že lehká mysl vojenská bývá před bitvou obzvláště vážnou; žertujeť se mnohdy i v nejkřutější seči, neřku-li, když čeká se netrpělivě na znamení k pochodu a k palbě.

Pamatuju se zcela dobře, že mi tenkrát nebylo právě do smíchu; ale měl jsem dlouhou chvíli a vytáhl tvůj dopis, abych si jej ještě jednou přečetl.

Náhodou přiblížil se ke mně nepozorovaně nadporučík Jiruš, a domnívaje se, že čtu nějaký milostný lístek, vytrhl mi jej žertem z ruky, aby jej mým soudruhům nahlas přečetl; ale v témže okamžiku zazněl rozkaz k pochodu.

Nadporučík Jiruš, strčiv dopis do kapsy, spěchal ku své setnině, kdežto já, vytasiv šavli, postavil jsem se v šik, a za několik okamžiků počala již palba tak prudká, že jsme na nijiného nemyslili než na nepřitele.

Výsledek boje znáš; já byl zajat, a právě jsem se vrátil z Královce, kde jsem se, jak se samo sebou rozumí, náležitě nudil.,,

„Proč jsi mi aspoň nenapsal lístek?“ otázal jsem se, když byl přítel dokončil.

„Z pouhého vrtochu,“ zněla klidně odpověď. „Kromě toho mučil a trápil jsem se tam až do omrzení po tvém příkladu studiiemi matematickými a astronomickými.“

„Ale co tě přivádí v tak pozdní hodinu ke mně? - Kdy jsi přijel?“ naléhal jsem na přítele, jsa již takměř úplně přesvědčen, že je živ a zdrav jako jindy.

„Přijel jsem dnes večer; ale již včera věděli všickni tvoji i moji přátelé, že

přijedu, a proto se nedostavili dnes do hospůdky, kam jsi je byl pozval.

Toliko tebe jsem dříve o svém příchodu neuvědomil, a to proto, abych tě mohl tím více překvapiti. A nyní tě přicházím pozvat k hostině, kterou pořádá otec můj v zámku knížat Kinských z té příčiny, že vrátil jsem se živ a zdrav.

Přátelé naši a ostatní hosté jsou už v zámku nejspíše všickni - a toliko já si vyjel, abych tě přivedl. Zároveň však ti také zvěstuji, že uspořádám nejskvělejší eskamotérské představení, k němuž jsem byl, jak víš, po několik roků konal pilné přípravy.

Automaty a všechny aparáty mé jsou v nejlepším pořádku, a trvám, že se pobavíte všickni, kdož budete přítomni.,,

Ze všeho, co jsem byl právě slyšel a viděl, bylo zcela zřejmo, že navštívil mne domněle mrtvý přítel skutečně a že v bizarní své náklonnosti nikterak se nezměnil.

„Ale co vám napadlo, pořádat hostinu právě dnes; což není ji možno odročit?“ ptám se po chvíli.

„Co ti napadá?“ vece přítel. „Pořádát' zábavu otec můj s vědomím knížat Kinských, kteří byli se své strany sezvali četné hosty. Viz jen, že je zámek slavnostně osvětlen!“

Poté přistoupil k oknu, z něhož bylo vidět část vily knížat Kinských, a odhrnul záclonu. Všechna okna zámku byla skutečně osvětlena...

„Hostina už počala asi před hodinou,“ pokračoval přítel; „moje produkce pak začne později, a proto jsem si vyjel, bych tě uvědomil. Chceš-li, přijel! Ale odpusť, že musíš jíti pěšky sám. Musím nakvap jeti nazpět a bez tebe - ovšemže jen z důvodů ryze eskamotérských. Přijdeš tedy?“

„Přijdu,“ pravil jsem vstávaje.

Poté přítel rychle vstal, podal mi ruku a odešel. Slyšel jsem vzdalující se jeho krok, slyšel otvírat a zavírat dvěře domu, pak jsem zaslechl zvuk, jako by někdo dvířka kočáru přirazil, a hned nato zahrčel odjíždějící kočár.

Naslouchal jsem hrčení, jak v dáli vždy více umlkalo, až umlklo úplně.

Vše, čeho jsem byl právě svědkem, bylo přes všechnu pravděpodobnost ba věrohodnost tak podivné, že zůstal jsem po delší čas seděti nepohnutě, nemoha se vzpamatovati.

Po chvíli vzmáhala se ve mně opět nedůvěra.

Jsa o samotě a nevida, že by se bylo kolem mne něco změnilo, byl jsem skoro toho mínění, že vše bylo pouhý sen; ale osvětlený zámek knížat Kinských, jež jsem viděl z okna, utvrdil mne v domněnce, že jsem přece jen bdět a že mohu, ba že musím přání přítelovu vyhověti.

Na pocit, kterýž se mne byl zmocnil, když přítel odešel, nikdy nezapomenu.

Byloť mi tak nevýslovně příjemno, jako člověku, jenž byl mimo nadání zbaven děsivého nějakého přízraku, kterýž jej byl po dlouhý čas pronásledoval.

Cítil jsem neobyčejnou svěžest a sílu.

Nerozmýšleje se dlouho, přehodil jsem přes sebe svrchní kabát, a vzav klobouk, vyšel jsem z komnatky své. Pomalu ubíral jsem se po schodech, zaklepal dole na dvoře na okno domovníkovo, a dav si otevřítí dvěře, vyšel jsem na ulici.

Byla lunojasná podzimní noc.

Lehynkou mlhou zastřený měsíc stál zádumčivě nad Petřínem a ve stříbrné, poněkud matné jeho záři lesklo se zvlhlé dláždění jako mírným větříkem zčeřená hladina jezera.

Občas zavál takměř již mrazivý vítr severní. Jelikož vál přímo proti mně, zrychlil jsem krok, a asi za čtvrt hodiny octnut jsem se před mřížovým vjezdem do Kinské zahrady.

Hlavní vrata i vrátka poboční otevřena byla dokořán, a obstarožný portýr, starý můj známý, jsa oblečen v kožich, jako za největší zimy, přecházel netrpělivě s místa na místo.

„Sjelo se mnoho hostů?“ oslovil jsem portýra. „Mnoho,“ zněla přitlumená, poněkud nevrlá odpověď. „A slavnost už dávno zahájena?“

„Možná; ale nemohu říci zcela jistě. Mladý pan Bedřich asi před půl hodinou vyjel, a teprve před chvílí zas přijel.“ „Jaká to vlastně slavnost?“ vyzvídám.

„Nemohu povědít; ale mladý pán, o němž jsme soudili, že je mrtev, vrátil se, a nejspíše jemu na počest...“ „Tedy přece!“ zamumlal jsem mimovolně, a teprve teď jsem byl úplně přesvědčen, že vše, čeho jsem byl před chvílí ve své mansardě svědkem, nebyl přelud, nýbrž skutečnost.

„Já přec také mohu nahoru?“ tážu se jen tak mimoděk, věda napřed, že by mne starý portýr vpustil, i kdyby měl přímo rozkaz, aby žádného nezvaného hosta nespouštěl.

„Vždyť pak vás mám v seznamu hostů na prvním místě,“ zní odpověď.

„Sbohem tedy!“ pravím, a ubírám se po široké písčité vozové cestě dále do mírného vršku.

Chlad podzimních nocí byl již v krásném parku zůstavil zřejmé stopy své neúprosné ničící síly.

Listí stromů a keřů bylo již úplně žluté a z větší části opadalé; tu a tam trčely už zcela holé, tmavé větve stromů do výše a v bledém přísvitu měsíce leskly se zvlhlé kmeny, větve i žluté listy v různých, mnohdy divuplných odstínech světelných.

Noční ticho rušeno jen občas zavanutím chladného severního větru, jenž úpěnlivě ve větvích zakvíle, odvanul jen tu a tam po zemi ležící zvlhlé listy o několik kroků dále, a jako by neměl dosti síly, ihned zase jen slabě sviště a šelestě v dáli znenáhla zanikal.

Zanedlouho octnut jsem se na místě, odkud byl ještě roku 1866 volný pohled na

jižní část Prahy.

Nad městem vznášela se lehká mlha a rozkládal se tajemný poklid podzimní noci.

Obloha byla šerá a lehynké šedavé mráčky hnaly se prudce k jihu, důkaz to, že bylo ve výši stále větrno. časem zahalil některý mráček i měsíc a lehký stín přelétl pak kvapně Prahu, jako by pospíchal do tajemné říše věčného zapomenutí.

Zastaviv se, zahleděl jsem se na chvíli na překrásný obraz, jenž se přede mnou rozprostíral.

Možná, že bych byl postál déle; ale znenadání ozvalo se s výšin stráně temné houkání sovy, a jediný tento zvuk bdícího živého tvora připomenul mi, že nejsem ještě u cíle své noční cesty.

Obrátiv se, zrychlil jsem krok, a v několika okamžicích vyhoupnuty se asi pět set kroků přede mnou bělavé obrysy knížecího letohrádku.

Všechna okna byla osvětlena; před vilou míhaly se temné postavy lidské; opodál pak jsem spatřil celou řadu čekajících povozů, jako jsem je byl druhdy o různých slavnostech častokráte vídal...

Po chvíli jsem zaslechl z dále přitlumené zvuky hudby, vycházející patrně z letohrádku.

Jaká to hudba, nemohl jsem určitě rozeznati; zdáloť se mi, že není bujně veselá, jakou slýcháváme o slavnostech radostných, nýbrž zádušná, smutná jako pochod pohřební...

Za několik okamžiků však hudba umlkla, neslyšel jsem než rupání písku pod svýma nohama. Zrychlil jsem krok ještě více.

Čím více jsem se blížil k letohrádku, tím více ubývalo temných lidských postav, jež se byly před ním míhaly, a když jsem se posléze octnul přímo před budovou, bylo kolkolem úplně pusto a mrtvo, jako když býval zámek neobydlen.

Jindy bych byl něco podobného shledal aspoň nápadným; ale připomenuv si nyní, že přicházím k zvláštní slavnosti, kterou pořádají na počest eskamotéra, jenž po mnoholetých studiích chce hosty překvapiti produkcí neobyčejnou, nepodivil jsem se ani tomu, že vešed po několika schůdkách do foyeru, octnul jsem se v čiré tmě. Ohlédl jsem se jen, a zaslechnuv za sebou vrznutí a hřmotné bouchnutí velkých dveří, soudil jsem, že vše to děje se jaksí k zvýšení dojmu.

Zůstav státi, čekal jsem chvíli, co se bude dále díti. Avšak kolem panovalo hluboké ticho a z počátku i čirá tma.

Po nějakém čase, když oko mé, octnuvši se náhle z šera lunojasné noci v temnu, bylo tmě poněkud uvyklo, zpozoroval jsem několik kroků před sebou světlejší prouhu.

Přiblíživ se k ní, shledal jsem, že prouhu tu tvoří šerý odlesk měsíce, vnikající přivřenými jen dveřmi z vedlejší komnaty.

Otevřel jsem dveře dokořán a vešel do komnaty. Byla prázdná a bez nábytku, a ačkoliv jsem už po mnoho let v zámku nebyl, připomenul jsem si přece, že komnata ta sloužila druhdy za předsíň, kterouž se chodívalo na chodbu, vedoucí k hlavnímu prostrannému sálu, v němž obyčejně větší slavnosti konány.

Pamatoval jsem se též, že chodívalo se tudy do sálu vždy, kdykoli tam někdo nechtěl vejít vchodem hlavním, nýbrž nepozorovaně jedním z vchodů vedlejších.

Věda, kudy se jde, popošel jsem o několik kroků k oknu, kterýmž vnikal šerý odlesk měsíční záře do komnaty a u něhož nalézaly se tajné tapetové dveře, vedoucí do chodby.

Bez obtíže nahmatal jsem na stěně nepatrnou vyvýšeninu v podobě ploché hlavičky malého cvočku - tajné péro - a stisknuv je otevřel jsem si dveře, jako jsem byl před lety nesčíslněkrát učinil.

Spatřil jsem před sebou dlouhou klenutou chodbu beze všech okras.

Pološerý svit lunojasně noci vnikal dovnitř jen několika okny, ale dostačil k osvětlení aspoň potud, že bylo lze zcela zřetelně rozeznati, že jest chodba úplně prázdná.

V místech, kde vnikal svit měsíční okny dovnitř, odrážel se od sněhobílých stěn a zčásti i od hladkých, čtverhranných, střídavě bílých a černých dlaždic podlahy způsobem tak zvláštním, že na pouhém reflexu bylo lze rozeznati, kdykoli vysoko nad zámkem nějaký mráček měsíc přelétl.

Vešel jsem do chodby.

Ale k nemalému podivení mému ovanul mne podivný chlad, jako by byla chodba na druhém konci otevřena. Nerozmýšleje se dlouho, ubíral jsem se chodbou dále, až jsem se octnul na místě, kde tvoří pravý úhel s chodbou jinou. I tato druhá chodba byla úplně prázdná. Prošel jsem ji, a octnuv se v chodbě třetí, myslil jsem, že nalézám se u vchodu do sálu. Ale místo dveří, kterýmiž jsem byl před lety častokrát nepozorovaně do sálu vešel, našel jsem holou stěnu.

Popošel jsem tudíž dále k rohu; ale zde jsem zpozoroval, že s chodbou třetí hraničí chodba čtvrtá, tvořící s předcházející taktéž pravý úhel.

Nebylo pochybností, že v době několika roků, co jsem byl zámek nenavštívil, staly se zde změny, o nichž jsem neměl ani tušení.

Chodby aspoň byly přestavěny a vchod do sálu z chodeb buď zazděn nebo na jiném místě.

Prošel jsem tedy i chodbu čtvrtou; ale ani zde nenalezl jsem žádných dveří, aniž nějakého východu.

Zároveň se mi zdálo, že chodby, kterýmiž jsem byl již prošel, tvoří pravidelný rovnoběžník.

Popošel jsem tudíž z čtvrté chodby zase do první.

Dle reflexu na stěnách a na podlaze domníval jsem se, že nalézám se v chodbě, do kteréž jsem byl vešel z předsíně; ale dveří, kterýmiž jsem byl vešel a jež se byly za mnou nepochopitelným způsobem zavřely, nemohl jsem již najíti.

Hledal a pátral jsem po stěnách několik minut, ale úsilí mé bylo marné.

Chvíli jsem přemítal, jak to možné, a posléze vzniklo ve mně domnění, že octnut jsem se podle všeho v chodbách, z nichž nebylo vyváznutí, pokud přítel eskamotér neuznal za dobré pronésti své kouzelné „Efetta!“

Musím se přiznati, že mne tato introdukce přítelova umění překvapila.

Vylákati člověka v noci z domova pod záminkou, že jde k hostině, až k zámku, v němž zcela zřejmě rozeznává slavnostní ruch, nechati jej vejíti otevřeným vchodem do zámku a vlákati jej do chodeb, z nichž nelze najíti východu - zdál se mi býti eskamotérský experiment rovněž tak nesnadný jako originelní.

„Vyčkejme tedy, až se zručnému kouzelníku zlíbí propustiti nás z vězení,“ pomyslí jsem si, a klidně šel jsem první chodbou dále k druhé a touto k třetí a tak dále, až jsem se octnut zase na témže místě, odkud jsem byl vyšel.

Chvílemi jsem se zastavil a naslouchal; ale neslyšel jsem nic, než občas zašelestění větru, když zasvištěl nad zámekem a opřel se o okenice, jež mnohdy zařinčely.

Později však i tyto zvuky umlkly úplně a v chodbách rozhostilo se tajemné hrobové ticho, rušené jen dutým, skoro příšerným ohlasem mých kroků.

Z počátku jsem byl zcela klidný; když však minulo asi půl hodiny, počal jsem býti poněkud netrpěliv.

Minula však skoro hodina, a já neustále bloudě z chodby do chodby, cítil jsem zcela zřejmě, že stávám se vždy netrpělivějším.

Počal jsem choditi chodbami rychleji, a když pak jsem pocítil i jakousi unavenost, počal jsem býti již mrzut. Několikrát pronesl jsem hlasitě jméno přítelovo, ale hlas můj odrazil se dutě od klenby sousední chodby, jako by se byl v dáli někdo škodolibě zachechtal. Procházaje chodbami krokem vždy rychlejším, zahřál jsem se poněkud; tím více cítil jsem pak chlad, když jsem se zastavil nebo krok svůj zmírnil.

Nezbylo mi než procházeti chodbami neustále rychleji...

Cítil jsem vždy větší unavenost, ale chlad hnal mne vždy dále...

Nevrlosti a mrzutosti mé přibývalo v téže míře, v jaké se prodlužovalo mé „uvěznění“.

Náhle však vznikla v mé duši myšlenka, že stal jsem se snad přece jen obětí klamu, že vše jest fantasmagorií horečně rozpáleného mozku.

Zrychlil jsem krok ještě více.

V pravém slova smyslu proběhl jsem všechny čtyry chodby a zastavil se zase u místa, kde - jak jsem se domníval - byly dveře, kterýmiž jsem byl vešel.

Tentokráte mne ovanul vítr takměř mrazivý.

Chvíli jsem pátral po dveřích, ale jen chvíli - mrazivost, která již prochvívala všechny mé údy, hnala mne chodbami dále...

Vím zcela dobře, jak vznikala v duši mé i úzkost. Z počátku jen temný, neurčitý jakýs pocit tísně, která se vždy více vzmáhala, až přešla v úzkost opravdovou.

I zdálo se mi, jako by se chodba přede mnou užila spěchám dále... však bez překážky, a jakmile se octnu v chodbě vedlejší, zase se mi zdá, že vidím, kterak se klenuti v dáli níží a celá chodba úží... V tu dobu, když jsem zvláštní tyto optické klamy zcela určitě pozoroval, zdálo se mi, že musím už neméně než tři hodiny blouditi chodbami... Každá minutka byla mi skoro čtvrthodinou.

Dupám, tleskám rukama, volám, seč hrdlo stačí ale kolem mne panuje tajemné ticho, rušené jen zvuky, které vyluzuju sám.

A kdykoli se zastavím, žene mne tajemný mrazivý dech, jenž mne ovane, zas dále...

Běžím zase... Cítím, že krev v mých žilách vře, že řine se mi pot s čela a s tváře — ale tajemná moc žene mne dál...

Nevidím před sebou než šerou, zdánlivě se úžící chodbu a z dáli zívá na mne pusté prázdno, budící v duši mé pocit skoro příšerný...

Již nejsem sobě skoro ani vědom, že může to býti skutečnost - pochybuju - ale hned nato vtírají se mi zase myšlenky, že viděl jsem na vlastní oči zámek ozářený, že nemohl to býti ani reflex, poněvadž měsíc chýlil se již k západu a já viděl ozářenou východní a severní část zámku; připomínám si, že mluvil jsem s portýrem, že viděl jsem temné postavy lidské míhající se před zámkem, a slyšel hudbu, než jsem vešel, slovem, že vše musí býti skutečnost... a přece zas nemohu pochopiti, kterak to možné, že slyším jen dutý ohlas vlastního kroku a hlasu, že zdá se mi, jako bych meškal v chodbách zámku neobydleného...

A ze směsice podivných myšlenek, podmíněných situací, v kteréž jsem se nalézal, vynořila se náhle myšlenka povšechná...

Tak a nejinak musí býti člověku, jenž potáčeje se v životě z klamu do klamu, z bludu do bludu, marně se namáhá, aby našel opory, byť sebe nepatrnější - tak a nejinak musí vznikat v mozku lidském tajuplné ono chaos křižujících se a vzájemně si odporujících představ a myšlenek, kteréž předchází osudný, děsný stav duševní, ježž zoveme - šíleností...

Myšlenka ta vznikla v mé duši náhle a v mžiknutí oka vehnala mi krev k hlavě.

Z prsou vydral se mi mimovolný výkřik. Zavrával jsem, těžké nohy ustaly v běhu - sklesl jsem na zem... Mrákota zastřela mou duši...

Však co to?...

Nezdá se mi, jako bych slyšel jemné zvuky hudby a jako by se byl přede mnou

mihl jasný pruh světla?... Mnu si oči, snažím se povstat. V několika okamžicích se mi to podařilo...

Pozoruju, že stojím v klenuté chodbě - přede mnou jsou dveře jen přivřeny a dveřmi těmi vniká pruh světla a zaznívají zvuky hudby...

Potácím se ku dveřím.

Prostorou mezi dveřmi a veřejemi vidím do jasně osvětleného sálu...

Zrak můj však je posud tak zakalen, že nemohu v sále skoro nic rozeznati; ale vědomí mé počíná se patrně vraceti. Chci učiniti aspoň ještě několik kroků kupředu, ale zavrávorám poznovu a musím se na chvíli opřít o stěnu chodby.

V postavení tom prodlel jsem asi pět minut, pak pomalu a opatrně ku dveřím se přiblíživ, pootevřel jsem je jen o něco málo, bych mohl pohodlněji do sálu nahlédnouti.

Teprv nyní jsem nabyl úplné jistoty, že stojím u známých mi dveří, kterýmiž se nepozorovaně mohlo vcházeti do sálu, že hudba zaznívá z jasně osvětleného sálu, v němž se nalézá značný počet hostů.

Nestál jsem tudíž v chodbě neobydleného pustého zámku, nestál jsem v jedné z chodeb, z nichž nebylo zdánlivě žádného východu, nýbrž v chodbě a před polootevřenými dveřmi, kterýmiž jsem byl před lety mnohokrát zcela bez překážky do sálu vešel a ze sálu zase vyšel.

Avšak jak se mohlo státi, že bloudil jsem - jak se mi zdálo - asi po tři hodiny nejjednodušším labyrintem čtyř chodeb, tvořících zcela pravidelný rovnoběžník, jak se mohlo státi, že nemohl jsem po tak dlouho najíti z labyrintu toho východu, kterýž přece byl tak nasnadě nemohl jsem si nijak vysvětliti.

V tu chvíli však jsem se rozřešením záhady té příliš nemučil; neobyčejné rozčilení mé posud trvalo a kromě toho dráždila mne i zvědavost, kdo v sále mešká a co se bude dále dít.

Svléknuv svrchní kabát a odhodiv klobouk, proklouznul jsem nepozorovaně pootevřenými dveřmi a zůstal, opřev se o veřeje, na prahu státi.

Velký, vysoký a nádherně vyšperkovaný sál osvětlen byl nesčíslnými světly, takže bys byl na zemi zcela pohodlně každý máček našel.

První rozhlédnutí se po sále mne poučilo, že je zde skutečně shromážděna četná a vzácná společnost, ale vesměs mužská.

Celkem mohlo býti v sále asi dvě stě osob. Seděly za stoly, jež byly v půlkole rozestaveny takovým způsobem, žeš mohl každý stůl zcela pohodlně obejít a od každého stolu rovněž tak pohodlně viděti na černou, od stropu až k podlaze splývající roušku, kterouž byla část sálu přepažena.

Množství lokajů hemžilo se mezi stoly, obsluhující hosty; jiní lítali ze sálu a zase přicházeli, přinášejíce na stříbrných táčích nejrozmanitější pokrmy a nápoje.

Kde byl umístěn hudební sbor, nemohl jsem vypátrati, ale slyšel jsem jemné

zvuky zádumčivé písňe jakés zcela zřetelně. Nebylo tudíž pochybnosti, že nalézá se sbor buď v sále v úkrytu, nebo v některé vedlejší místnosti.

V sále panoval mírný ruch a šum; slyšel jsem šepot a rozmluvy hostů i přitlumené volání posluhujících lokajů, ale vše splývalo v nesrozumitelný pro mne hukot, jako když vzdálený vodopád ruší temným šumem svým lesní ticho.

Z počátku si mne, jak jsem předvídal, nikdo nepovšimnul; mohl jsem tudíž nějaký čas celou společnost zcela pohodlně a bedlivě pozorovati.

V tu dobu neznal jsem sice ještě mnoho postavením, rodem anebo jiným způsobem pozornost nejširších kruhů budících osobností pražských - leda jen dle jména, ale přece jsem aspoň podle některých, jež jsem znal a i nyní poznal, mohl souditi, že sešla se tu společnost velmi řídká.

Připomenuv si, že slavnost pořádá přítelův otec k vyzvání knížat Kinských a že i knížata sama větší část hostů pozvala, nedivil jsem se, že vidím u jednoho nebo dvou stolů několik šlechticů. Poznal jsem jednoho z knížat Lobkoviců, dva Valdštýny, syna Windischgrätzova, jednoho z hrabat z Thurn a Taxisů, dva Kaunice, staříckého hraběte Hanuše z Kolovrat, nejmladšího Lichtenštejna a dva Rohany - skoro vesměs šlechtice, kteří bývali před lety dosti často hosty knížat Kinských.

Všickni tito i oni, jichž jsem neznal, seděli na jednom konci polokruhu, jež tvořily stoly.

Rovněž tak jsem se nedivil, že poznal jsem na protějším konci polokruhu za dvěma stoly arcibiskupa pražského, knížete Schwarzenberga, pak dva kanovníky, opata kláštera strahovského, generály řádů křižovnického a maltéžského, probošta vyšehradského a jiné hodnostáře církevní, a u vedlejšího stolu faráře svatomikulášského a smíchovského a několik jiných duchovních, jež jsem neznal.

Vedle stolů, za nimiž seděli šlechtici, spatřil jsem za dvěma nebo třemi stoly místodržitele, vrchního vojenského velitele zemského, několik generálů a vyšších i nižších důstojníků, pak purkmistra pražského, policejního ředitele, několik poslanců českých i německých, několik místodržitelských i městských radů a úředníků, jak jsem se domníval, nejrůznějších kategorií.

K těmto družili se pak hosté jiní, o nichž jsem nevěděl, kdo jsou.

Byly to z větší části postavy zajímavé a charakteristické, a zdálo se mi, že nepochybím, když je vřadím mezi učence a profesory universitní a jiné. Byltě jsem mezi nimi poznal i některé ze svých dřívějších učitelů na polytechnice pražské.

Z českého světa literárního znal jsem v tu dobu jen několik osobností, a mezi hostmi poznal jsem jen Pflegra, jenž byl s přítelem mým spřízněn, a Nerudu, jenž býval druhdy mým i přítelovým učitelem češtiny. Oba seděli za stolem skoro uprostřed polokruhu stolů a bavili se, jak se zdálo, velmi živě.

Moji a přítelovi přátelé, kteří se nebyli dostavili do hospůdky, do kteréž jsem je byl pozval, byli také přítomni a seděli za stolem vedle stolu literátů.

Možná, že bych byl mezi shromážděnými poznal ještě mnohou jinou vynikající osobnost; ale byl jsem ze svého pozorování vyrušen.

Jeden z lokajův, kmitnuv se přede mnou, zvednu! oči ke mně a zastavil se. Poznal jsem starého svého známého z let, kdy jsem býval v parku a zámku hostem takměř každodenním.

„Aj, konečně přece!“ pravil lokaj přitlumeným hlasem, a šedá, hluboko zapadlá očka jeho zaplála zvláštním leskem. „Musím bez odkladu oznámit, že jste se dostavil... Prosím, račte jen sejít dolů do sálu a zasednouti tamhle za stůl prostřední.“

Přitom ukázal prstem ku stolu, za nímž seděli moji i přítelovi přátelé.

„Proč právě tam?“ tážu se.

„Protože je tak rozkázáno,“ vece ubožák, jenž byl po celý svůj život jen rozkazy plnil.

„Ale proč?..“

„Nevím a také věděti nemusím... Ale jinak býti nemůže... Pohlédněte jen, jak se byli hosté rozsedli! Tamo sedí pohromadě urozené panstvo, naproti velebné duchovenstvo, vedle šlechty úřednictvo a tak dále. „Svůj k svému,“ musilo býti naším heslem... A tak sedí teď ve zvláštních skupinách lékaři, právníci, filosofové, architekti, inženýři, sochaři, herci, operní zpěváci, malíři, hudebníci, literáti a tak dále, ba i lidé bez firmy jsou pohromadě.“

„Ale proč? Vždyť zde taková ceremonie nikdy nebyla zvykem!“ podotknu! jsem.

„Nebyla - pravda, ale dnes je přísný rozkaz,“ opáčil lokaj; „prosím tedy -“ dodal elegickým tonem, jakým dovede jen panský sluha poprosit, aniž by musil prosbu svou vyjadřovat slovy.

Přitom ukázal poznovu ku stolu, za nímž seděli moji přátelé.

„Dobře - zasednu podle rozkazu, bych vám nezpůsobil žádných nepříjemností,“ pravil jsem obměkčen, a učiniv několik kroků kupředu, octnu! jsem se u stolu svých přátel, kdežto lokaj v pravém slova smyslu prolítl sálem a zmizel v hlavním vchodu...

Z hostů takměř nikdo si mne nepovšimnu!

Někteří obrátili sice hlavy, jiní upřeli na mne zrak, ale neviděvše mne vejíti hlavním vchodem, nejspíše se domnívali, že jsem od stolu jen poodešel a zase se vracím. Někteří z přátel mých podávali mi ruku, jiní pozdravili přívětivým úsměvem nebo pokynutím hlavy.

Avšak nežli jsem zasedl nebo některého ze svých přátel oslovil, přešla posud jemná elegická hudba náhle v ohlušující fanfáru.

Po několika okamžicích hudba umlkla, větší část světél v sále náhle zhasla, a

mezi tím, co černá rouška, splývající několik kroků před námi od stropu až na zem, pomalu se rozhrnovala, zazněl nastalým tichem zvučný hlas: „Produkce počíná!“

Zraky všech přítomných upřely se na rozhrnující se oponu.

Když se rouška rozhrnula úplně, spatřil jsem černým sukнем pokryté vyvýšené místo, na něm nizoučký, jen asi dvě stopy od podlahy vyvýšený katafalk a na katafalku víkem přikrytou kovovou rakev.

V pozadí a po stranách rakve bylo množství překrásných, vzácných exotických květin. Po obou stranách rakve hořely na štíhlých jehlancích velké voskovice.

Na rakvi v hlavě byl velký vavřínový věnec, doleji důstojnické čáko a šavle, v nohou pak před rakví bylo viděti jednoduchý epitaf:

Bedřich Winscher, c. k. nadporučík. Narozen 1. července 1841, zemřel 3. července 1866.

Překvapení bylo všeobecné. V sále panovalo takové ticho, že bys byl zaslechl i nejjemnější šelest. A tichem tím zazněly po chvíli z dále, jako by vycházely z některé z pobočných komnat, tklivé, truchlivé hlasy, pějící známou píseň: „Salve regina.“

Po celou dobu, co zpěv trval, nikdo ani nepromluvil; avšak i později, když zpěv umkl a v sále nastalo opět hrobové ticho, nikdo sebou ani nepohnul. Patrně nebylo v sále kromě mne nikoho, jenž by si byl v tu chvíli úplně vědom, že vše to není než originelní zahájení eskamotérské produkce.

Teprv po delší chvíli povstal arcibiskup - patrně byl nejnetrpělivější...

Avšak v témže okamžiku vylítlo s rachotem víko rakve do výše a zůstalo mezi stropem a podlahou ve vzduchu, jako prý se vznáší víko nad rakví Mohamedovou.

V otevřené rakvi spatřil jsem mrtvolu v důstojnickém šatu. Jsa však příliš vzdálen, nemohl jsem tahy obličeje zcela zřetelně rozeznati.

V sále panovalo stále ticho.

Teprve po několika minutách povstal jeden z hostů, kteří seděli za stolem, za nímž byli lékaři a profesori fakulty lékařské.

Poznal jsem originelní hlavu smíchovského lékaře, doktora Sperlicha.

„Ohledejme mrtvolu!“ pravil ba rychlým krokem ubíral se ku katafalku.

Kolegové jeho jej následovali.

Po těchto vstali hosté od stolu inženýrův a architektův, pak i jiní - filosofové a duchovní byli nejposlednější. Za několik okamžiků byl katafalk takměř všemi hostmi obklopen. Těsně u rakve stálo jen několik lékařů; ostatní byli ve slušné vzdálenosti, takže nebylo snadno prodrati se až k rakvi.

Učinil jsem tak, a stoje u hlavy mrtvoly, zadíval jsem se v ztuhlou, zsinanou tvář...

Byla to tatáž tvář, kterou jsem byl viděl v Nechanicích po bitvě u Králové

Hradce...

Podobnost s tváří přítelovou byla tak neobyčejná, že dívaje se po delší chvíli v ztuhlých ty tahy, nemohl jsem takměř ani uvěřiti, že neleží tu přede mnou mrtvola přítelova.

Doktor Sperlich přejel rukou čelo mrtvoly, sáhl na tepnu, rozepnul bílý kabátec, a rozhrnuv na prsou košili, konstatoval, že leží v rakvi skutečná mrtvola - balsamovaná.

Někteří z nejbližších učinili po jeho příkladu, aby se přesvědčili o pravdivosti lékařových slov, a ani jediný nepochyboval.

I já položil ruku na čelo - bylo studené jako led... Nahnul se níže k obličejí, nezpozoroval jsem ani nejnepatrnějšího dechu. Také ruka byla ledová a polorozhalená prsa jevila neklamné známky smrti...

Doktor Sperlich, chtěje přítomným nezvratným způsobem dokázati, že nalézají se před tělem bez citu, vyňal z kapsy perořízek, a otevřev jej, vtiskl jej mrtvole do prsou... Mrtvola se pohnula jen otřesením; jinak zůstala beze změny...

Z hostů, kteří si vše to nemohli nikterak vyložiti, vyměňovali si někteří své náhledy; jiní vraceli se na svá místa...

Po pěti nebo šesti minutách nezbylo u rakve než asi dvacet hostů.

Chtěje se taktéž odebrati na své místo, zadíval jsem se ještě jednou pozorně ve tvář mrtvoly...

Na ztuhlých rtech ležel růžový lístek nějaké exotické květiny, a právě v okamžiku, když jsem upřel zrak svůj na tvář, zachvěl se, jako by jej byl slabý dech odvanul...

Zadíval jsem se ve tvář pozorněji a zpozoroval, jako by se brvy očí zachvívaly a po malé chvíli jako by se byla i prsa poněkud vzdmula...

Rychle sáhl jsem po ruce mrtvoly, bych se přesvědčil, neklame-li mne zrak... Ruka však nebyla již studená jako led, nýbrž teplá, a zdálo se mi, že zcela zřejmě pozoruju, jak teploty rychle přibývá:

Chtěl jsem na neobyčejnou změnu tu upozornit doktora Sperliche, jenž posud stál nedaleko rakve; ale nežli jsem se rozhodl, spatřil jsem, že mrtvola víčka očí pomalu otevřela a zase zavřela...

Mimovolně vydral se mi z prsou lehký výkřik.

Z nejbližších pristoupilo několik ještě blíže; ale hned nato zase skoro všickni rychle a v největším překvapení od rakve odstoupili...

Mrtvola byla sebou pohnula, vlastně zachvěla se, jako by ji byl náhle projel elektrický proud... A zcela zřetelně pozoroval jsem symptomy vracejícího se života animálního.

Asi po třech minutách pohnula mrtvola hlavou, pak oběma rukama a za několik okamžiků pohnulo se tělo. Mrtvola, namáhavě se vztyčivši, setrvala několik

okamžiků v tomto postavení - pak sklesla zase nazpět do rakve - ale hned nato poznovu se vztyčila a usedla... Podivění přítomných změnilo se v pravý úžas. Necht' působil neočekávaný výjev na toho neb onoho z hostů jakkoliv, tolik zdálo se mi býti jisto, že není v sále nikoho, jenž by nebyl překvapen v míře nejvyšší.

Jak se zdálo, očekával každý eskamotérskou produkci rázu obyčejného, a nenadál se, že zahájena bude způsobem tak výstředně originelním. Zručnost přítelova slavila pouhým zahájením skvělý triumf - tím větší bylo tudíž napětí, co bude následovati.

Po vztyčení se mrtvoly v rakvi nastalo na několik okamžiků v sále opět ticho.

Nikdo sebou takměř ani nepohnul; zraky všech byly upřeny na podivuhodného automata, o němž se byli někteří znalci před chvíli nezvratně přesvědčili, že jest to balsamovaná mrtvola.

A nyní jevila mrtvola život! Seděla sice nějaký čas bez pohnutí, ale oči její se leskly...

Po chvíli pohnula hlavou, jako by rozhlížejíc se po přítomných po někom pátrala, pak hlavou zakývla, jako by byla uspokojena - tvář její přelétl lehynký úsměv, ústa se pootevřela a mrtvola promluvila: „De mortuis nil nisi bene!“

A podivno! Vše, co se bylo až dosud před očima hostů dělo, nevyšlo ani jedinému z nich nějakého slůvka obdivu nebo překvapení - teprve zvuk hlasu lidského vzbudil ozvěnu a sálem rozlehl se bouřlivý potlesk, provázený voláním: „Bravo! Výborně!“

Současně s ruchem tím zhasla náhle všechna světla; v sále nastala čirá tma.

Ale po několika okamžicích světla opět vzplanula jako dříve, a před našima zrakoma objevil se místo katafalku, rakve a oživené mrtvoly prostý stolec, vedle něho židle a za stolkem přítel můj v elegantním černém šatě salonním.

Poznovu zaduněl sálem bouřlivý, dlouho trvající potlesk pochvaly a se všech stran voláno: „Výborně!“ a „Bravo!“

Po chvíli, když se bylo bouřlivé projevování pochvaly utišilo, oslovil přítel přítomné takto:

„Promiňte, pánové, že zahájil jsem produkci svou způsobem tak neobyčejným; ale jak jsem byl začal, tak chci také skončiti - a meziaktí dovolu mi vyplniti několika slovy, jež mohou mnohého z vás zajímati. Nevidíte před sebou člověka s mozkiem vlastním, nýbrž - cizím...“

Poté sáhl přítel pravou rukou po své hlavě a zcela pohodlně, jako nějakou čapku, sejmul svrchní část lebky, a drže ji chvíli v ruce, postoupil několik kroků dopředu.

„Skoro vše, co chci nyní vypravovat, bude se zdáti pravdě nepodobno,“ počal přítel po chvíli; „ale z přítomných pánů učenců může se každý, komu libo,

přesvědčiti - Prosím tedy!“

Přítel sestoupil poté až v polokruh hostů, a usednuv tu na jednu z prázdných stolic, podotknut:

„Kdo vyzná se v anatomii a fyziologii, nechť mozek můj prozkoumá!“

Na ta slova povstalo několik hostů od stolů profesorů, a obklopivše přítele, počali zkoumati. Jeden z nich pak zahájil výklad:

„Pravda! Vidíme tu skutečnou lebku odloupenou a povrch mozku. Povrch ten jeví zcela normální malé závitky. Možná, že pod drobnohledem jevíly by některé z nich co do útvaru a velikosti odchylky; ale takto nelze pozorovati než povrch zcela obyčejný.

Také známou, z buněk nervových složenou šedou látku, rozloženou v závitkách po celém povrchu mozku, jest zcela zřejmě viděti - a k orientování se laikův dodávám, že látku tu naznačují moderní fyziologové jako sídlo vědomí, myšlenek, schopností a vzpomínek. Více pověděti nemohu.,,

„Povím tedy já,“ podotknut přítel, a povstav, položil lebku zase na hlavu a volným krokem odebral se ku svému stolku.

„Mozek, který byl právě jeden z ctěných pánů znalců ohledal,“ zahájil přítel předběžný svůj výklad, „není, jak už jsem podotknut, mým vlastním, nýbrž cizím Vydlužil jsem si jej k témuž účelu, k jakémuž od pravěku dlužívají si miliardy jiných lidí nejvzácnějších výsledků činnosti cizích mozků - myšlenek...

Jeť snadněji cizím mozkem mysliti, cizí myšlenkou se honositi a oblažiti sebe i jiné, než vlastní myšlenku z mozku svého vykřesati...

Dlouho přemýšlel jsem o mozku, jež bych uznal za nejvhodnější, a rozhodl se posléze pro mozek muže, jež celý vzdělaný svět počítá mezi nejbystřejší myslitele.

Věděl jsem, že mozek muže toho chová se v jednom museu anglickém; úskokem a lstí podařilo se mi zmocniti se převzácného pokladu toho, a když pak se mi po bitvě u Králové Hradce naskytla vhodná příležitost, že mi byla lebka palašem odřata, nahradil jsem vlastní svůj mozek mozkem Newtonovým.,,

„Tot' nemožnost!“ zaznělo od stolu lékařů, anatomů a fyziologů.

„Frvolnost!“ od stolu právníků. „Nesmysl!“ od stolu filosofů. „Bohopusté rouhání!“ od stolu theologů. Mnohostranné toto projevení nelibosti přítele však nezmátlo. Byltě je patrně očekával, a proto s nezměněným klidem pokračoval:

„Račiž, vážená společnosti, prominouti. Každý soudí po svém způsobě, každý pojímá, kvalifikuje a nazývá různé pojmy a předměty po způsobu, jakému se byl přiučil, jakému byl uvykl, jaký si byl oblíbil. Různým úsudkem a takovým též pojmenováním na věcech ničeho se nemění - zůstávajíť, jakými vpravdě jsou...“

Sofistickým tímto obratem přítel patrně rozhořčenost větší části hostů poněkud utišil; ale nikoho nepřesvědčil. Nebylo tudíž divu, že ze středu shromáždění

zaznělo volání:

„Důkaz - nezvratný důkaz chceme!“

„Důkazu nezvratného,“ počal opět přítel, „pro okamžik podati nemohu, právě tak jako nemůže nikdo z nás podati nezvratných důkazů o nejduchaplnější hypotese všech věků, o Newtonově všeobecné gravitaci...“

Vmysliž se tudíž, ctěná společnosti, prozatím v pronesený můj náhled způsobem, jenž jest oblíben u všech, kdož nedbajíce důkazů, opírají se vždy jen o tak zvané vlastní přesvědčení...

Račtež býti o pravdivosti mých slov aspoň tak přesvědčeni, jako byli staří Řekové přesvědčeni o božství svého Zevse a staří Římané svého Jupitera... jako staří Židé o božství svého mračného Jehovy a jako jsou orthodoxní vyznavači víry té posud přesvědčeni o příchodu Mesiáše....,,

„Výborně!“ zaznělo od stolu theologů.

Ale přítel, nedbaje přerušení toho, mluvil dále:

„... jako byli staří Indové přesvědčeni o všemohoucnosti svého původce světa - Brahmy... jako byli přesvědčeni o nesmrtelnosti duše, kteráž putuje z těla do těla a takto očistěna vrací se pak nazpět k věčné prabytosti, z níž byla vznikla... jako byli pozdější Indové přesvědčeni, že kromě Brahmy i Živa a Višnu jsou bohy věčnými, vševědoucími, všemohoucími... jako byli přesvědčeni o pravdivosti důmyslné, povznášející a poetické základní myšlenky svého náboženství, že v tomto světě bojovati bude dobro se zlem tak dlouho, až bude zlo pokořeno a na věky vyhlazeno...“

„Výborně! Výborně!“ zaznělo opět od stolu theologů... a jako jsme přesvědčeni všickni - kdož jsme byli jako nemluvnata bez vlastní vůle vstoupili v svazek křesťanstva - že bez vůle všemohoucího, vševědoucího, nejvyššího, moudrého, dobrotivého, spravedlivého, shovívavého a milosrdného boha našeho sice ani vlásek s hlavy nesejde, ale že přece každého z nás, kdož dopustí se hříchu smrtelného, očekává věčné zatracení....,,

Po těchto slovech u stolu theologů nikdo ani nehlesnul, kdežto od stolu filosofů zaznělo přítlumené projevení pochvaly.

„Prozatím tedy dejme tomu, ctěná společnosti,“ pokračoval přítel, „že mozek můj nahrazen jest skutečně mozkiem Newtonovým...“

Jak podivným, jak titěrným musí se mi jeviti tak zvaný osvícený náš věk!

Zkoumáme minulé věky a útrpně usmíváme, ba posmíváme se božské té naivnosti, nemotornosti a neurvalosti svých praotců, aniž by nám napadlo, že věkové pozdější budou se rovněž tak posmívati nám...

Chlubně bijeme se v prsa že věk náš jest věkem osvěty a pokroku - a miliony blížních žijí v tuposti zvířecí...

Jásáme, že před věky úplně neznámá zásada lidskosti došla konečně aspoň uznání, a v nejsobečtější lhostejnosti díváme se na bídu a utrpení tisícův, kteří zrodivše se živoří a hynou beze všeho účelu... Kdeže by nás shledal na sklonku devatenáctého věku, kdyby snahy a cíle naše analysoval - bystrý, neúprosný rozum? V stadiu formulek, ve věku definicí - v století frází...

Vymoženosti ducha lidského bývají mnohému z nás sice dosti běžny, ale z tisícerych příčin hnusného egoismu vyhýbáme se jim, abychom nezavadili o předsudky... či možno nazvati pokrokem, když vždy ještě jest třeba nejruznějších bludů, nikoli snad ku spáse = neboť blud nikdy nemůže spasiti - nýbrž k zotročování lidstva?...,

„Ustaňte přec s mravokárným výkladem!“ zaznělo náhle od stolů theologů, filosofů a úředníků současně.

„Ne, ne! Pokračujte, pokračujte!“ voláno od stolů umělců, literátů, právníků a lékařů.

„Tolik, trvám, připustí každý z nás,“ pokračoval přítel ve své causerii, „že mozek lidský býval vždy z téže látky, že i před věky skládal se z těchže částí, že výkony jeho řídily se těmiže zákony, že povrch jeho složen byl z těchže závitků a že v závitkách těch po celém povrchu rozložena a uvnitř mozku ve dvou velkých gangliích uložena byla i před věky tatáž divuplná - bílou látkou obklopená a z buněk nervových se skládající - šedá látka, v kterouž moderní fyziologové kladou sídlo myšlenek, rozumu, soudnosti a schopností...

Nejhlavnější orgán myšlení a schopností je tudíž tentýž - ale jakými jsou jeho výkony?

Proč medle různí se tak podstatně od výkonů téhož orgánu z dob již minulých? Jaká toho příčina, že nevznikají v mozcích našeho věku podobné myšlenky jako v mozku Homerovu, Sofoklovu, Aeschylovu, Euripidovu, Aristofanovu, Shakespearovu, Cervantesovu, Danteovu, Miltonovu, Petrarcovu, Tassonovu, Calderonovu, Moliérovu, Voltairovu, Rousseauovu a jiných?

Kdeže jsou nyní mozky, v nichž vznikly divuplné práce, jež zůstavili Michael Angelo, Rafael Sanzio, Rubens, Tician, Murillo, Van Dyk, Rembrandt, Guido Reni, Leonardo da Vinci, Hogarth, Salvator Rosa, Correggio, Anibale Carraccio, Ostade, Ruysdael, ba i náš Škreta a Brandl? Kdeže možno nalézt za našich dob mozky, jakými se vyznačovala dlouhá řada geniálních sochařů, od Phidiase, Skopase a Praxitela počínaje?

Kde mozky, v nichž vznikly plány k velkolepým domům, palácům, pantheonům a jiným stavbám?

Kde mozky Mozarta, Beethovena, Haydena? Kde mozky Garrikův, Keanův, Talmův, Rachelek atd... A přece žijeme ve věku - pokroku! V čemž jeví se tento pokrok?,,

„V moderní pedagogii,“ ozval se náhle ironický hlas od stolů právníků.

„Pravda,“ dodal přítel; „moderní pedagogie může se skutečně vykázat úspěchy neobyčejnými. Studie jsou naším heslem a nahromadění vědomostí cílem jejich. A od nejtělejšího mládí býváme s bezpříkladnou horlivostí mravními i skutečnými metlami mrskáni, abychom mozky své donutili k činnosti zvýšené, mimořádné, neobyčejné...

A přece ta divuplná šedá látka našeho mozku, která prý jest zřídlem našich schopností, nemůže býti v podstatě nikdy jinou, než jakou právě jest, a výsledek tajemného procesu jejího nikdy jiným, než jak jest podmíněn domnělým tímto orgánem myšlení, cítění a vzpomínání...,

„Zato právnictví...“ zaznělo posměšně od stolu pedagogů.

„...může se opravdu pochlubit úspěchem nejskvělejším,“ vpadl přítel. „Neboť přes všechno úsilí nedovedlo ještě stanovit ani - pojem práva...

Zato oblažilo lidstvo miliardami zákonů a zákonečků - temných i jasných, ale vždy elastických... A každý ze zákonů těch možno tisícovým způsobem vykládat. každý možno obcházet a každému možno se vzpírat...

A podivno! Bodáky a děla střeží i spravedlnost moderní... a v pozadí zívá doposud vězení a hrozí trest... A kdož medle může se pochlubit, že zná všechny ty nesčíslné zákony?... Miliardy ubožáků bloudí a ťapají v temnu... Víme všichni, že můžeme po každém kroku klopýtnout a octnout se v léčce neznámého nám zákona... A nebýt pouhého instinktu...,

„Výborně!“ zaznělo škodolibě od stolu lékařů. „Konstatuju,“

pokračoval přítel, „že páni lékaři, jež přece vším právem možno pokládati za největší dobrodince lidstva, uznávají zásluhy svých kolegů právníků.

Ale kdož medle může z nich vystoupiti a říci: Já nejednám jako onen moudrý Erasistratus, o němž jest kdesi doslova psáno, že vysokým pánům sice hověl a sám sobě naléval pro ulehčení lahodné malinové šťávy, ale obyčejným sprostěákům, když trochu žlutavěli, rozpáral břicho bez dlouhých okolků - podíval se na játra, podíval na slezinu, nasypal hojivého prachu, ránu zavřel a odevzdal svěřence - do vůle boží?,,

Bouřlivý potlesk pochvaly byl odměnou za tento citát a se všech stran voláno: „Výborně!“

Po chvíli přítel pokračoval:

„A přece nutno uznati, že právě lékaři přičinili se ze všech sil, aby vědou svou přispěli k úlevě utrpení lidského. Chirurgie vykazuje pokrok neobyčejný...

Ale konečný výsledek? Dejme tomu, že vědy lékařské skutečně dospějou k dokonalosti, že bude možno zhojiti každý úraz, každou chorobu vůbec. Jaký bude toho následek?

Prostičký - prajednoduchý... Lidé nebudou pak umíratí různými zaviněnými i nezaviněnými chorobami předčasně jako posud, nýbrž po padesáti, sedmdesáti, ba snad i po stu letech - marasmem; ale umíratí budou přece...

Veškeré, na nejvyšším stupni dokonalosti se nalézající umění lékařské nesvedlo by tudíž více, než že by úmrtnost o dvě nebo tři generace posunulo... Toť vše! Toť výsledek obrovského namáhání duševního)...

Ale což na tom, vracíme-li se o dvacet, třicet nebo padesáte roků dříve nebo později tam, odkud jsme byli přišli? Dokud jest tajuplná ona šedá látka našeho mozku v stavu normálním - arci se toho mnohý z nás leká, ba děsí...

Ale miliardy tvorů, kteří nás byli už předešli, jsou zárukou, že zaniknem jako oni, že žádná lidská moc neodvrátí konečný náš osud....,,

„Ale jak mnohé umělecké a vědecké dílo bylo by dokonáno, kdyby nebyl původce zemřel předčasně!“ zvolal kdosi od stolu literátů.

„Pravda,“ pokračoval přítel; „ale jen proto, aby vzniklo, bylo dokonáno a šlo, cestou všeho pozemského - rozpadlo se posléze v nivec...

Nejúchvatnější výkon herecký a řečnický zaniká v nejbližším okamžiku a prodlením jedné nebo dvou generací bývá zapomenut; nejpevnější, nejvelkolepější budovy a pomníky rozpadnou se po tisíciletích v prach... nejkrasší malby a sochy stihne osud ten mnohdy již po staletích... Necht' podnikáme cokoli, vše stihne neodvratný osud úplného zničení....,,

Po těchto slovech povstal arcibiskup, a obrátiv se zpola k příteli, zpola k shromážděným, pravil přívětivým, zvučným hlasem:

„Prosím za prominutí, že vyrušuji. Nevím, kam slova páně umělcova čelí, a nechci mu proto činiti výtky; ale my duchovní musili jsme zde vyslechnouti slova, nejmírněji řečeno, nesnášlivá.

Byla sice pronesena v rouše sarkasmu nebo humoru, a podklad jejich jest, jak se zdá, vědecký; ale jádro nesrovnává se s našimi názory. Uznává-li tudíž ctěný pan uměleza dobré, pokračovati ve svém výkladu, jehož k pozdějším svým experimentům patrně nevyhnutelně potřebuje, prosím, aby se vyhnul otázkám, jichž rozřešení není v moci lidské.,,

Arcibiskup usedl; ale slova jeho, jak se zdálo, neměla na shromáždění onoho účinku, jakého chtěl řečník dosíci.

Zraky všech přítomných upřeny byly na přítele, jenž klidně stojí za svým stolkem vyslechl slova arcibiskupova se stoickou resignací a odpověděl pak rovněž tak přívětivě a zdvořile, jako byl osloven. „I já prosím za prominutí, že odpovídaje odbočuji od svého výkladu. Dovoluji si Jeho Eminencí ujistiti, že neměl jsem a nemám v úmyslu dotýkati se nebo se pokoušeti o rozřešení záhad náboženských, a nestalo se zajisté bez úmyslu, že nedotknut jsem se posud filosofie vědecké antagonistiky náboženství.

Účel výkladu mého bude zcela zřejmým teprve po provedení závěrečného experimentu. Z té příčiny prosím tedy za shovění....,

„Výborně!“ zaznělo s několika stran.

„Pokračujte!“ voláno od stolů umělců i učenců současně, a přítel jal se mluvit dále:

„Chlubíme se pokroky vědeckými a zapomínáme, že všechny vymoženosti věd slouží rovněž tak k účelům dobrým jako zlým.

Tisku - největšího prý dobrodiní lidstva - používá rovněž tak tyran jako lidumil, chytrák i hlupák, náboženský fanatik jako nejstřízlivější myslitel, poctivý, svědomitý učenec jako nestoudný dryáčník - tisk sloužil a sloužiti bude rovněž účelům nejvznešenějším jako nejhanebnějším..

V čem jeví se tedy vyhlašované dobrodiní lidstva? Kdeže jest záruka, že podivuhodný tento vynález k rozšiřování myšlenek octne se posléze výhradně v rukou poctivých a sloužiti bude dobru?..

„K tak planému výroku zajisté není třeba mozku Newtonova!“ dodal kdosi zvučným hlasem od stolu literátů. „Výborně!“ zaznělo současně od stolu důstojníků. „Pero jezdců byli od pravěku nejzbytečnějšími kreaturami na světě!“

„Pravda,“ pokračoval přítel po malé přestávce, „mozek Newtonův existoval jen jednou, a vykonav svůj úkol, nikdy více se v tomže způsobě neobjeví. Ale tajuplná šedá látka mozku lidského, kterouž naši fyziologové pokládají za zřídlo myšlenek a za sídlo schopností duševních, zůstává přec v podstatě tatáž..

Myšlenky v ní vznikají a schopnosti lidské jsou v ní skryty...

A proto přes všechnu různost myšlenek a schopností zůstávají neznámé zákony, kterýmiž se tajuplný tento proces řídí, věčně tytéž, slovem, logika jest jen jediná a věčná...

Kdož ví, zdali by mozek některého rolníka, řemeslníka, sluhy nebo otroka - kteří jsou už dávno zapomenuti kdyby byl vznikl za těchže okolností a pracoval v témže směru a za těchže nebo třeba jen podobných poměrů jako mozek Newtonův, kdož ví, zdali by nebyl mozek ten dospěl daleko dříve než mozek Newtonův k těmže vědeckým resultátům; kdož ví, zda by nebyl dospěl k resultátům důmyslnějším?..

„Proti větě takto podmíněné nelze ničeho namítati,“ ozval se opět neznámý hlas od stolu literátů.

„K čemu tedy nesmyslný kult tak zvaných vynikajících duchů,“ mluvil přítel dále, „když víme, že tytéž podmínky, za kterých ten neb onen oslavovaný skutek nebo výkon vznikl, existovaly nebo existují u tisíců jiných, kteří se o provedení ani nepokusili...“

„Bravo! bravo!“ zaznělo od stolu šlechticů.

„Ale k čemu také ještě nesmyslnější kult duchů abych tak řekl bezduchých, kteří

vynikli jen duchem cizím, najatým a placeným...“

Od stolů šlechticů a úředníků bylo slyšet přitlumené zamumlání nevrlosti; ale přítel pokračoval:

„K čemu modloslužba vlastního ducha, vlastních skutků, vlastního věku? K čemu ty věčné chvalozpěvy o věku osvěty a pokroku, když máme ku pravé všeobecné osvětě ještě tak daleko?... když víme, že takměř všech vymožeností ducha lidského všech věků možno doposud zneužívat...“

Či není moderní dělník, obsluhující nějaký stroj, doposud tímže otrokem, jako býval dříve? Je život jeho příjemnější, bezpečnější, radostnější než býval?

Což neví každý z nás, že všechny vědy od královny věd matematiky až po nejposlednější, mnohdy i šarlatánskou pseudovědu, slouží staršími i nejnovějšími vymoženosti svými také ku vzájemnému hubení lidstva?

Pokrok v moderní strategii a taktice jest důkazem, že všech nových komunikačních prostředků používá se: k tomu, aby co možná nejrychleji dostavily se ohromné armády na místo, kde by se mohly nejsnáze vzájemně potírat.

Mathematika, lučba, optika, mechanika a celá ta řada ostatních věd poskytuje k účelu tomu nejnovějších a nejlepších svých vymožeností, Ba i ctihodná historie, líčící jen fakta, a osvědčená pedagogie, poukazující ke vzorům, mívají začasť jenom týž účel.

Čímž medle jsou vzorní hrdinové a rekové, o nichž nám zachovali dějepisci zprávy, čímž konečně ty moderní manifesty, armádní rozkazy a všechny ty hlavní i vedlejší, mnohdy s největší rafinovaností ducha stylisované prostředěcky, kterýmiž se duše lidská rozplameňuje k vášnivému, zuřivému a mnohdy bezúčelnému boji? „

„Neurázejte vlastního svého stavu!“ zaznělo od stolu důstojníkův, a odkudsi z pozadí ozval se temný, ale zvučný hlas:

„Jak vše to souvisí s experimentem eskamotérským?“

„Zcela prostě,“ zněla přítelova odpověď. „Experiment můj zakládá se na vědecké hypotese...“

„Přikročte tedy k provedení experimentu!“ zvolal týž neznámý hlas.

„Pokračujte ve výkladu!“ zaznělo od stolů po pravici. „Ne, ne! Experiment! Experiment!“ křičeno na levici.

„Mluvte! mluvte!“ voláno ze středu.

V sále nastal hluk a lomoz, a po chvíli nebylo slyšeti srozumitelného sleva.

Hluk a lomoz trval několik minut, a co zvláštnost uvádím, že právě u stolů, za nimiž seděli hosté, kteří z povolání často veřejně mluvívají, jako duchovní, poslanci, profesoři, jevila se největší netrpělivost a voláno po provedení experimentu, kdežto u stolů, za nimiž seděli hosté, kteří v životě zřídka se odvažují k nějakému výkladu, jako umělci, inženýři, architekti, vojáci atd., jevila se neobyčejná náklonnost k naslouchání přítelova rhapsodického výkladu.

Nezbylo mu tedy, než vyhověti zatím oběma stranám. „Ctění shromáždění rozdělilo se ve dva hlavní tábory,“ počal, když byl hluk poněkud utichl. „Jakožto ubohý umělec, bažící po uznání všech, kdož mají smysl pro moje umění, nemohu prozatím vyhověti ani té ani oné straně, poněvadž nevím, na které jest více vnímavosti pro můj výkon. Nezbyvá mi tudíž, než vyhověti oběma stranám - prosím tedy za svolení, bych mohl výklad svůj dokončit, načež pak bude experiment bez odkladu následovati.“

„Souhlasíme!“ voláno z pravice, levice i ze středu současně, načež přítel pokračoval:

„Pyšná vychloubavost moderního člověka pokrokem nynější doby jest vskutku politování hodna. Zdáť se, že okamžitý, mnohdy problematický úspěch bystré některé hlavy zaslepuje zároveň tisíce jiných lichou domněnkou - bůhvíjak úžasného pokroku...“

A přece jeví se malomocnost lidská ve světle vždy intensivnějším. „Pán a král přírody“, jehož duch prý donutí i přírodu, aby před ním skláněla svou šíjí... hrdý, pyšný, nadutý tento velikán tvorstva jeví se býti ve světle přísné vědy a logiky trpaslíčkem opravdu politování hodným...

Již za nejuťlejšího mládí našeho dokazovali nám učitelové naši, že zrak lidský jest slabší zraku orlího neb sokolího; sluch, čich a ostatní smyslové tupější smyslů mnohých jiných tvorů... člověk to ví už od pradávna, a proto ta děsná honba po prostředcích ke zbystrění smyslů... Zbystril tedy smysly své uměle; ale právě tím nabývá vždy většího přesvědčení, jak malomocným, bídným, ubohým stvořeníčkem jest...

Vzal nožík pitevní a pitval své tělo... Nalezl a roztrídil orgány, snažil se vypátrat jejich účinky a úkoly, stanovil jejich důležitost a nutnost, a nabyl přesvědčení, že život „podle obrazu božího stvořeného pána tvorstva v podstatě ničím se neliší od života tvorů sebe podřízenějších...“

Stopoval činnost duševní... Dospěl daleko; ale hranici dobra a zla doposud přesně nestanovil... Vnikl hluboko v nitro země a ještě hlouběji do všehomíra zrakem fysickým i duševním... Snažil se stanoviti zákony všehomíra, ale vším tím nedovedl zažehnati děsnou myšlenku, že jej očekává neúprosná smrt a zapomenutí...

Vzniknout, žít, trpět - pak zahynout, rozpadnout se v prvky a zmizet na věky...

Toť děsná perspektiva, kterouž otvírá před člověkem pokrok vědy...

Tvářiti se nevědomým, konejšiti se ilusemi a utopiemi, pranic nepomáhá a bylo by zbabělostí... Buďmež si vědomi, jak daleko jsme dospěli...

Avšak jak soudíme o životě lidském vzhledem k této nejhlavnější vymoženosti ducha? Ceníme si života lidského po jeho zásluze?... Kdož z nás může vystoupiti a

dokázati, že zničil jen jediný život a že život ten později vznikl znovu?... A přece doposud to děsné vzájemné vraždění - ať rychlé násilím nebo povlovně úmorným namáháním a utrpeními...,,

Přítel umkl, jako by si chtěl oddechnouti.

V sále panující hrobové ticho nepřerušeno ani nejnepatrnějším šelestem.

Byloť zřejmo, že mluvící myšlenky své spíše dusil, než by jim popouštěl uzdu úplně, a právě proto učinila rhapsodická tato causerie na shromážděné dojem příznivý.

Po malé chvíli přítel pokračoval:

„A právě tak nemohl jsem ani já, aniž kdokoli jiný vrátiti život tělu mrtvému... Veškeré umění mé zakládá se na rychlosti a ve všem spoléhám na poměrnou lenivost myšlenek.

Všeobecně má se za to, že není nad rychlost myšlenek. Náhled ten jest mylný. Chladné, neúprosné, ale zároveň nejuprávnější přítelky soudnosti - číslice - dokázaly v novější době opak toho. Byloť zjištěno a vypočteno, že u porovnání s rychlostí světla a elektřiny jest rychlost myšlenek úžasně nepatrná...

Dotknu-li se kůže nohy dorostlého člověka, uplyne - -, než dojem ten projde míchou k mozku jakožto ústřednímu orgánu vědomí - neméně než asi třetina vteřiny, kdežto světlo za tutéž dobu urazí přes čtrnáct tisíc mil, elektřina, vedená měděným drátem, skoro jedenatřicet tisíc mil...

Rovněž takovou váhavostí - jako míchou dojem do tknutí - probíhá patrně i mozkiem každý dojem vůbec...,, Přítel opět na chvíli umkl.

Musím se přiznati, že jsem po tu chvíli neměl ani tušení, jaký experiment zamýšlí provésti.

Úryvkovitý výklad jeho dráždil mou zvědavost a v duchu přidal jsem se již k oněm, kdož byli žádali za bezodkladné provedení experimentu; ale navzdor tomu, nechtě býti příteli ani v nejnepatrnějším na překážku, setrval jsem jako až posud v mlčení, i když přítel ujal se slova znovu.

„Jako o rychlosti myšlenek, o pokroku a podobném umí moderní člověk překrásně deklamovati i o nesmrtelnosti, ačkoli předobře ví, že konečný, neodvratný cíl jest - zapomenutí... Namáhal se a namáhá se sice ze všech sil, aby zachoval obraz člověka nebo nějakého výjevu i potomstvu; ale veškeré umění, ať druhu jakéhokoli, nedovedlo více než zachovati pouhý stín obrazu toho -stín to, jenž prodlením času bledne a mizí a rozpadá se v prvky, až posléze vymizí úplně a navždy jako originál.

Přemýšlel jsem o tom po několik roků, a umění mé, opírajíse o všechny vymoženosti věd, jež mi byly přístupny, dovede nyní jakýkoliv již dávno zaniklý obraz nebo výjev i po stu, ba po tisíciletích přikouzlit před zrak lidský...

„Jak to? Jak to?“ přerušilo přítele náhle volání s několika stran.

Zvědavost, kterou chtěl přítel řečí svou patrně vzbuditi, byla všeobecná. On však, jako by byl neslyšel, pokračoval: „Kdyby byl někdo před vynalezením skla, dalekohledů a teleskopů před tak vybranou společností svých současníků, jako jest společnost, před kterouž se nyní nalézám já, tvrdil, že bude někdy možno viděti pomocí jistých nástrojů na mnoho mil, ba že bude možno zkoumati i tělesa nebeská, byl by zajisté i nejbystřejší myslitel tehdejší doby tvrzení to vyslechl nedůvěřivě.

Rovněž tak by se bylo stalo, kdyby byl někdo před vynalezením parostrojů, telegrafů a podobných tvrdil, že jest možno v několika hodinách vykonati cestu, ku kteréž bylo tehda potřebí několik měsíců, že jest možno dohodnouti se s člověkem na sta mil vzdáleným takměř v mžiknutí oka.

Nyní bychom se ovšem nedůvěře v takovéto možné nemožnosti útrpně pousmáli; ale navzdor tomu jsem jist, že před provedením mého experimentu nebude dána víra ani mně, když odvážím se k tvrzení analogickému.

Podařilo se mi totiž vynaléztí látku, z kteréž jest možno sestrojiti přístroj v podobě zdánlivě zcela obyčejných brejlí, před kterýmiž i nejdokonalejší dosavadní mikro a teleskopy musí ustoupiti do pozadí. Možnoť brejlemi těmi zcela jasně a určitě rozeznati obraz ze vzdálenosti největší, na příklad ze vzdálenosti miliardy mil....,

„Tot' nemožné! - Báchorka!“ zaznělo s různých stran. „Vzhledem k tomu, co jsem byl předeslal,“ pokračoval přítel, musil jsem se také nadíti, že nebude mi dána víra, jako by se mi nebylo před půltisíciletím věřilo, kdybych byl tvrdil, co jest nyní nezvratně dokázáno, že se totiž země točí kolem slunce a nikoli naopak.

Z té příčiny mne také nikterak nepřekvapuje, že ráčí ctěná společnost pokládati za nemožné a báchorku, co jsem byl připomenul o vynalezení látky a přístroje nad všechny dosavadní teleskopy dokonalejšího a k tomu nad pomyšlení lidské jednoduchého. Avšak na tom není dosti. Podařilo se mi vynález zdánlivě pravdě nepodobnější vynálezu právě uvedeného.

Není to vlastně vynález v pravém slova smyslu, poněvadž jest znám už od pravěku; ale upotřebení jeho jest zcela moderní...

Překvapí každého svou jednoduchostí; ale kdo uváží, že výsledky veškerého lidského myšlení možno vyznačiti několika slovy, kdo ví, že zdánlivé chaos všehomíra, všechny ty miliardy nejrůznějších sil přírodních řídí se zákonem jediným - aspoň připustí, že možno k jistému účelu použití výslednice sil pouze několika...

Podařilo se mi vynaléztí, vlastně použití od pravěku známého motoru převzácného druhu, motoru, jenž předčí rychlost světla, ba i rychlost posud za nejrychlejší pokládané síly přírodní - elektřiny...

„Tot' utopie!“ zaznělo opět s různých stran.

„A přece později dokážu opak toho,“ pokračoval přítel; „neboť nejen sílu samu, i přístroj, kterýmž možno účinek podivuhodné síly té zkoumati, a jehož možno k nejsmělejším experimentům a důkazům použiti, byl mnou sestrojen a nalézá se zde k volnému použití každému, komu bude libo přesvědčiti se o pravdivosti mých slov.“

Poté přítel zvedl hlavu a pohlédl do výše.

Teprve nyní jsem upozoroval, že na místě, kde se dříve mezi podlahou a stropem vznášelo kovové víko rakve, visí nepohnutě velký pravidelný trojúhelník. Jedna špička obrácena byla přímo ke stropu, protější strana pak měla směr vodorovný.

Triangl ten byl celkem tak velký, že mohly v něm dvě osoby pohodlně státi. Z jaké látky byl, nemohl jsem rozeznati. Zdálo se mi, že jest z lesklého, silného drátu; všechny tři strany aspoň zářily, jako by se paprsky světla odrážely od hladkého drátu.

Dříve však, nežli mi zbylo času zvláštní přístroj ten z dálky prohlédnouti, pokynul přítel prostě rukou, a v mžiknutí oka sletěl triangl s výše a zůstal před přítelem na stole státi.

A podivno! Teprve nyní jsem upozoroval, že na obou dolejších špičkách visí nějaké dva lesklé předměty, jichž jsem byl před chvílí, když se triangl v povětří vznášel, vůbec ani neviděl.

Přítel, sáhnuv současně oběma rukama po těchto předmětech, položil je na stůl a děl:

„Kdožkoli si přeje přesvědčiti se, necht' přistoupí blíže a přístroje mé prozkoumá.“

Se všech stran hrnuli se hosté k přítelovu stolku.

I já, tentokráte neobyčejně zvědav, pospíšil jsem k příteli a s velkým namáháním prodral jsem se tak těsně ke stolku přítelovu, že mohl jsem přístroje jeho zcela pohodlně prozkoumati.

Spatřil jsem na stole dvoje zdánlivě zcela obyčejné brejle. Vzal jsem jedny z nich do ruky, abych se podíval skrze skla, zdali a pokud se liší od skel obyčejných; ale musím se přiznati, že nepozoroval jsem nižádné odchylky nebo zvláštnosti. Zdáloť se mi, že jest to sklo zcela obyčejné, nebroušené.

Podivnější byl přístroj druhý. Co se mi zdálo býti zdaleka silným, lesklým drátem, byla tenoučká, pavučině podobná, ale jako drát tuhá a pevná, neznámá lesknoucí se látka. Podobnost její s drátem silným, když jsem se díval z dálky, byla tudíž jen optickým klamem.

Přesvědčili jsme se o tom vlastním zrakem a vlastním hmatem nejen já, nýbrž i jiní z hostů.

Po několika minutách vyzval přítel způsobem co možná nejzdvořilejším zvědavé hosty, aby zaujali opět svá místa, a když se tak stalo, ujal se poznovu slova.

„Především“, pravil, „musím předeslati některá známá data o rychlosti světla, čehož jest k snadnějšímu porovnání rychlosti mého přístroje nevyhnutelně třeba. Známoť, že páčí se rychlost světla na více než dvačtyřicet tisíc mil za jedinou vteřinu.

S měsíce dolétne k nám tedy paprsek světla asi za půl druhé vteřiny, se slunce pak asi za osm minut. Světlo Kralomoce potřebuje k cestě k zeměkouli asi půl hodiny, světlo Hladoletu asi hodinu, světlo Nebešťanky dvě a světlo Vodana, nejbzdálenější známé oběžnice, asi tři hodiny...

Zeměkouli naší nejbližší stálice, tudíž ze stálic první jasnosti stálice nejjasnější, jest však od nás asi čtyři biliony zeměpisných mil vzdálena; světlo její potřebuje tudíž neméně než asi tři tisíce a dvě stě let, než k nám doletí.

Stálice jasnosti dvanácté jsou pak od nás, jak Struve vypočítal, vzdáleny asi pět bilionů mil a světlo jejich potřebuje asi čtyři tisíce let, než k nám doletí.

Vzdálenost mlžin od naší zeměkoule páčí Herschel na dvaatřicet tisíc bilionů mil; světlo potřebuje tudíž, než k nám doletí, asi čtyřadvacet tisíc let.

Avšak Herschel a Maedler soudí z mnohých mdlých mlh světelných, že hvězdy, jež je tvoří, jsou od nás třistatisíckrát vzdálenější stálic první jasnosti; ba Rosseův obrovský teleskop odhalil hvězdy tak vzdálené, že světlo jejich potřebuje asi třicet milionů let, než k nám doletí...

Dle toho musí býti tak zvaný vesmír nejméně třicet milionů roků stár, to jest nejméně tak stár, než k nám světlo z těchto hvězd doletělo...

Avšak vše to jsou věci každému vzdělanci známé, a uvádím je jen proto, bych provedl důkaz svého tvrzení. Možno-li do tak ohromných dálek dohlédnouti pomocí broušených skel, proč medle nebylo by možno viděti pomocí prostředku nepoměrně dokonalejšího - jakým jest můj vynález - na příklad se stálice dvanácté velikosti na naší zeměkouli rovněž tak zřetelně a jasně, jako vidí neozbrojené zdravé oko lidské i drobné předměty ze vzdálenosti desíti, dvanácti palců?..

„Toť humbug!“ ozval se nevrly hlas z pozadí společnosti.

Tvář přítelovu přelétl lehynký úsměv, jako se usmívá člověk, jenž je jist svým vítězstvím.

„Dokavad nepodám důkazu o pravdivosti svých slov,“ pokračoval, „možno o všem, co jsem byl uvedl, pochybovati. Tolik však připustí zatím zajisté každý, že v případě, kdyby mohl někdo z nás vykonati cestu asi pěti bilionů mil s některé stálice dvanácté jasnosti až k naší zemi v jediné hodině a měl oči své uměle tak zbystřeny, jak jsem byl podotknul, mohl by v krátké době té zhlédnouti výjevy z celé známé historie lidstva, prvním člověkem počínaje až po tento okamžik...

Ba i tolik každý připustí, že kdyby chtěl cestovatel ten některý z výjevů těch delší čas pozorovati, musil by s toužou rychlostí a tímže směrem letět jako světlo...

Kdybychom tudíž z tohoto sálu vylétli a rychlostí světla dále letěli, musili bychom vidět neustále týž obraz, jenž se nám jeví před očima.

Kdybychom však se náhle octli něco přes tři tisíce dvě stě dvacet pět milionů mil od země a letěli pak dále rychlostí světla, jevila by se nám země tak, jakou byla před čtyřiadvaceti hodinami...

Kdybychom se náhle octli třístapětašedesátkrát tak daleko, než jak jsem byl právě uvedl, a letěli s touže rychlostí dále, spátřili bychom výjevy, jež se udály na naší zeměkouli před rokem...

Kdybychom pak se octli ještě pětkrát, desetkrát, sto nebo tisíckrát tak daleko, než jsem byl posledně udal, a letěli dále rychlostí světla, musili bychom viděti, co se na naší zeměkouli událo před pěti, desíti, stu nebo tisícem roků... Let náš ovšem by nesměl býti kolmý nebo libovolný, nýbrž v podobě ohromné cykloidy, tak abychom v letu do výše sledovali zároveň také nejen rotaci zeměkoule kolem její osy, nýbrž i dráhu její, kterouž každoročně opisuje kolem slunce.

Z výjevů, jež se udály na naší zeměkouli, tedy ani jediný nezanikl a každý zrcadlí se v nekonečném vesmíru. Neobyčejnou rychlostí tudíž možno každý z obrazů těch dostihnouti a pozorovati a zkoumati dle libosti. Prostředky k dobrodružné této cestě jsem vynalezl, a ačkoli každého překvapují svou bezpříkladnou jednoduchostí, osvědčily se již častokráte v takové míře, že mohu dnes kohokoliv z ctěné společnosti vyzvati, aby podnikl se mnou dobrodružnou exkursi do universa....,

Prostranným sálem rozlehl se hlasitý, zčásti nedůvěřivý, zčásti posměšný smích.

„Utopie! Hypothesa! Nesmysl!“ voláno s různých stran. Když pak byl smích poněkud utichl, zazněl z pozadí opětně nevrlý hlas, jenž byl přítele před chvílí vyrušil: „Jules Verne vás předešel, podnikl' podobnou cestu do měsíce!“

Přítelovu tvář přelétl opět lehynký úsměv.

„Částečně ráčíte mít pravdu,“ podotknul, „ale jen částečně; neboť ani Jules Verne nebyl prvním, jenž se byl vydal na cestu tak dobrodružnou. Asi před čtvrtstoletím před ním podnikl podobným způsobem cestu tu Edgar Allan Poe a v sedmnáctém věku jakýsi Cyrano de Bergerac. Směr cesty jest sice tentýž, ale prostředky a účel cesty se různí... Všichni, kdož byli cestu tu podnikli dříve, použili prostředků složitých a účel cesty byl poučně zábavný - já však používám prostředku nejjednoduššího a účel mé cesty jest...“

„Co nám po účelu!“ ozval se po třetí nevrlý hlas ze středu. „Chceme důkaz, že možno exkursi skutečně podniknouti!“

„Důkaz ten podám bez odkladu,“ odpověděl přítel. „Nechť každý, komu libo, napíše na malý lístek výjev, o němž si přeje, aby byl znovu viděn... pak račtež ze svého středu zvoliti delegáta, jenž by se mnou jako řidičem přístroje cestu podnikl.“

Po těchto slovech přítel pokynul několikrát rukou, a přístroj jeho vyletěl několikrát po sobě do výše a zase sletěl beze všeho hluku na stůl.

Pohyby ty staly se tak rychle, že nebylo možno ani spočítati, kolikrát se to stalo. Byltě to důkaz, že přístroj přítelův jest skutečně něčím neobyčejným.

Po předběžném tomto experimentu nastal v sále mírný ruch. Někteří hosté psali na papírky, jež sloužící rozdávali, výjevy, jež měly býti znovu viděny; jiní utvořili různá skupení a rozmlouvali, kdežto přítel zcela klidně stál za svým stolkem, čekaje, až bude vše připraveno.

Byltě jsem sice jako každý z přítomných úplně přesvědčen, že na skutečné provedení fantastického výletu do všehomíra nelze ani pomysli; ale přesto byl jsem dychtiv, jakým způsobem asi přítel experiment svůj provede.

Tušil jsem, ba byl jsem jist, že nelze experiment ten provést než na základě optického nějakého klamu, a proto jsem byl neobyčejně zvědav, jakým způsobem pokusí se přítel o oklamání smyslů tak četné a vybrané společnosti.

Zručnost jeho eskamotérská byla dle dosavadních experimentů vsutku překvapující; z té příčiny byl jsem tím více dychtiv, jak provede experiment závěrečný a zdali se mu podaří oklamati i mne.

Po několika minutách, když byly lístky napsány a příteli na stůl položeny, ujal se přítel opět slova.

„Račtež nyní zvoliti svého delegáta,“ pravil. „Cesta jest odvážná - delegát váš postaví se se mnou do trianglu a takto vzletíme...“

„K čemu volby? Dejme přednost dobrovolníkům!“ připomenul arcibiskup.

„Kdo se tedy přihlašuje dobrovolně?“ optal se přítel. V sále nastalo hrobové ticho - nepřihlásil se nikdo... „Tím naskytuje se ti nejvhodnější příležitost, přesvědčiti se vlastními zdravými smysly o všem, co se bude dít,“ pomysli jsem si, a když pak přítel otázku svou opakoval, povstal jsem a volným krokem ubíral jsem se ku stolu přítelovu.

Musím se přiznati, že mi nebylo právě volno. Četná společnost, před kterouž jsem chtěl společně s přítelem provést eskamotérský experiment, o němž jsem neměl posud ani tušení, budila v mé duši ono tajuplné, bázlivě nadějně rozechvění, jež pociťují obyčejně takměř všickni, kdož po prvé vystupují u veřejnost.

Přítel spatřiv, že přihlašuju se k dobrodružné exkursi já, s uspokojením se pousmál, a když jsem se u jeho stolku zastavil, pravil: „Ctěná společnosti! K podniknutí výletu se přihlásivší jest mým přítelem. Nechci-li býti pokládán za dryáčníka, jenž provádí experimenty své za spolupůsobení svých důvěrníků, nemohu nabídnuti jeho přijmouti dříve, dokud výslovně a zřejmě se neprohlásíte, že jej přijímáte za svého delegáta.“

Zraky všech přítomných byly na mne zkoumavě upřeny. Zdáloť se mi, že každý z

hostů snaží se z mé tváře vyčísti, zasluhují-li důvěry.

Po chvíli ozval se hlas ze středu společnosti: „Vždyť pak nám, když se nikdo jiný nepřihlásil, jiného nezbyvá. Ostatně jde tu o důkaz, a delegát náš musí hodnověrnost svého raportu dokázat...“

„Pravda! Pravda!“ zaznělo od několika stolů po pravici.

„Souhlasíme!“ ozvali se někteří po levici.

„Jsem ochoten,“ pravil jsem poněkud nesmělým hlasem, „o všem, co spatřím, podati nejen věrnou zprávu, nýbrž - budeli možno - i důkaz pravdivosti.“

„Především budiž mi tedy dovoleno,“ ujal se opět slova přítel, „bych odevzdané mi lístky uspořádal chronologicky.“

Poté počal lístky s neobyčejnou rychlostí pořádati. Stojel těsně u přítelova stolku, mohl jsem mnohdy zcela dobře čísti, co bylo na tom neb onom lístku napsáno.

Celkem bylo lístků těch přes čtyři sta; bylo tudíž zřejmo, že byl mnohý z hostů napsal lístků několik.

Přítel počínal si při pořádání lístků tak zručně, že byl asi v pěti minutách úplně hotov.

„První výjev,“ promluvil pak k hostům, „jenž má býti dle napsaných lístků znovu viděn, udál se před sto devatenácti dny.“

Chceme-li tudíž obraz ten ještě jednou spatřiti, jak se obráží v nekonečnu universa, musíme především vykonati cestu, kterouž bylo světlo ve sto devatenácti dnech urazilo, a teprve poté budeme se nalézati na stanovisku, s kteréhož možno obraz ten zahlédnouti - na okamžik...

Chceme-li výjev pozorovati déle, musíme rychlostí světla letět dále.

V tomto případě tedy jest především třeba, abychom světlo předstihli.. Jelikož světlo, jak známo, za jedinou vteřinu urazí přes 42 tisíc mil, urazí za minutu 2520 tisíc mil, za hodinu 151.200 tisíc mil, za jediný den asi 3629 milionů mil a za 119 dní více než 431.851 milionů mil.

Pomocí přístroje mého octneme se skutečně v ohromné té vzdálenosti od zeměkoule v mžiknutí oka a poletíme pak bud.' rychlostí světla nebo i o něco rychleji dále v ohromné spirálce, odpovídající nejen rotaci zeměkoule kolem osy, nýbrž i kolem slunce.,,

Po tomto posledním výkladu odšoupnut přítel stolec trochu kupředu a triangl jeho sklesl beze hluku na zem. Nato si nasadil jedny z podivuhodných brejlí a vstoupil do tříhranu.

Učinil jsem po jeho příkladu. Nasadiv si druhé brejle, vstoupil jsem do tříhranu těsně podle přítele.

V sále panovalo ticho. Nikdo sebou ani nepohnul; byltě patrně každý dychtiv, co se bude dále dít. Mimoděk mi napadlo, že není přec možno prorazití přístrojem

strop sálu.

Pohlédl jsem vzhůru ku stropu a spatřil velký okrouhlý otvor, kterýmž bylo viděti oblohu a některá skupení hvězd.

Nežli však jsem se přítele otázel na podivnou tuto změnu, kterou jsem byl dříve nepozoroval, zaslechl jsem jasné zacinknutí, jako by někdo klepnut kamínkem do stříbrného zvonku, a hned nato se mi zdálo, že letíme vzhůru...

Pravím výslovně, že se mi tak zdálo; neboť obraz, jež jsem byl před chvílí viděl v sále, stál ustavičně a nepohnutě před mým zrakem...

„Letíme nebo neletíme?“ otázel jsem se po chvíli přítele, jenž drže v jedné ruce lístky, jež mu byli hosté napsali, řídil, jak se zdálo, druhou rukou přístroj.

„Letíme,“ zněla přítelova odpověď. „Prozatím však pouze rychlostí světla, a následkem toho vidíš neustále obraz, jež jsi viděl, než jsme vylétli. Za několik vteřin zřídím stroj tak, abychom se octli náhle 431.851 milionů mil od zeměkoule, načež poletíme nějaký čas dále pouze rychlostí světla.“

„Dobře,“ pravil jsem.

Po chvíli se mi zdálo, jako by obraz, přede mnou se vznášející, halil se v mlhu.

Zanedlouho neviděl jsem než šero, přecházející víc a více v temno, až se mi zdálo, že jest přede mnou tma takměř neproniknutelná.

„Čím to, že nic více nevidím?“ tážu se přítele.

„Octli jsme se od zeměkoule tak daleko,“ dí přítel, „kam dolétlo světlo v 119 dnech. Ze vzdálenosti více než 431.851 milionů mil vidíš nyní krajinu, v kteréž se byl výjev před 119 dny udál za doby noční. Letíme dále rychlostí světla. Nepatrné stisknutí hlavního péra mého přístroje však stačí, abychom letěli trochu rychleji, a tak rozvine se před tebou postupně obraz celý.“

Neodpověděl jsem; neboť v tu chvíli se mi zdálo, že temno mění se v šero, ale tentokráte poněkud zarudlé, jako by šerem na různých místech prorážely plameny.

Znenáhla stává se šero vždy jasnějším, a jako z mlhy vystupuje přede mnou obraz krajiny. Nevidím z počátku než neurčité obrysy hor, lesů, řek, měst a vísek. Místy šlehlají rudé plameny...

Však zanedlouho jeví se vše ve světle jasnějším. Již rozeznávám i jednotlivá pole, silnice, dvorce a domky; vidím též, že tu a tam jsou celé osady v plamenu, a že po celé krajině planou nesčíslné menší ohně jako světlušky...

Obraz pomalu se jasní.

Pozoruju, kterak nejen po silnicích, nýbrž i po polích a lukách valí se v divokém nepořádku temné jakés stíny...

Zanedlouho rozeznávám, že jsou stíny ty živý a že se skládají z bezpočetných atomů... rozeznávámť koňstvo a vozy i pěší lid...

Vidím, kterak na některých místech větší menší tyto hloučky nebo proudy v

zmatku prchají, na jiných místech zas, jak jsou sraženy v davy zdánlivě nehybné...

Vše to vidím doposud v šeru letní noci...

Obraz povlovně vždy více se jasní... Pozoruju nablízku osad, jež jsou v plamenech, divoké hemžení... Tu a tam jako by buď davy lidu postupovaly a jiné zas couvaly...

Zanedlouho rozeznávám i různá skupení... Vidím v záři menších ohňů hloučky lidu v chvatné jakés práci. Se všech stran hrnou se k různým a četným těmto střediskům vozy a lidé...

Podivný obraz nabývá plastičnosti... Rozeznávám ležení větších a menších oddělení vojska... různé proudy prchajících i jich pronásledovníků... různá skupení, kde poskytují, jak se zdá, úlevy raněným...

Zanedlouho rozeznávám místa, padlými koni, zpřevrhanými vozy a děly a lidmi v pravém slova smyslu posetá.

V místech těch panuje zvláštní hemžení... Rozeznávám již i jednotlivé lidi a vidím, kterak jedni kopají jámy, jiní slídívě sem a tam přecházejí, a ještě jiní padlé sbírají a odnášejí buď k ohňům nebo k jamám...

Za několik vteřin rozeznávám obraz, jako bych se s ptačí perspektivy díval na večerní krajinu - vidím bojiště po bitvě...

Přede mnou rozkládá se obraz zděli a zšíři několika míl. Vidím takměř sto osad a měst a mnohé z měst domnívám se poznávati...

Podivný obraz ten však nezůstává beze změny. Čím déle se naň dívám, tím jasnějším se stává, ale zároveň se mění...

Vidím zcela jasně, jako bych se díval na bojiště za dne s vysoké nějaké věže... Vše má živost, plastičnost a barvitost, takže bych každou podrobnost rozeznal, kdybych jí mohl věnovati pozornosti...

Obraz však se mění - poutá mne celek a nezbývá mi času k pozorování a zkoumání podrobností... Z téže příčiny nemožno také měnící se obraz popisovati... Táhlt' před zrakem mým, jako bych se byl díval na panorama bitevní; ale nikoli od počátku, kdy bitva začíná, nýbrž naopak od ukončení boje postupně až po jeho zahájení...

Tak spatřil jsem, kterak obraz prchajících a pronásledujících mění se v obraz bojujících, později v obraz k boji připravených a ještě později v obraz k bitvě se připravujících ohromných dvou armád...

Viděl jsem obraz zoufalého posledního boje, kterýmž vítězství rozhodnuto, viděl jsem obraz boje, kdy vítězství klonilo se brzy na tu, brzy na onu stranu...

Každou podrobnost bylo lze pozorovati: tu strašný, krvavý útok bodákem několika pluků proti pevnému postavení nepřítelovu; tu divokou seč jednotlivých pluků jízdy, tu boj dělostřelecký, podporovaný palbou pěchoty a manévry jízdy...

Mnohdy změnila se podstatně celá fysiognomie obrazu; neviděli jsem místy než

husté kotouče bílého kouře a tu a tam šlehající blesky, důkaz prudké palby baterií... Hned nato zas jsem spatřil v bitevním šiku celé pluky pěchoty a jízdy v nejzoufalejší práci krvavé...

Tak vlnil se děsný obraz ten před mým zrakem rychle sice, ale zřetelně...

A nade vším rozloženo bylo hrobové ticho. Neslyšel jsem hřmění děl, dunění půdy, rachocení bubnů a vřeštění trub, neslyšel jsem třesku a lomozu zbraní, ni velení, křiku a volání, ni nářku a stenání raněných...

Viděl jsem jen živý, děsný, neustále se měnící obraz; ale bez vřavy a bez hluku a lomozu jako hroznou pantomimu rozvzteklých, vzájemně se potírajících ohromných dvou zástupů, jak zrcadlí se nevyhladitelně a věčně v nekonečnu všehomíra... A povlovně mění se obraz hrozného, divokého zápasu v obraz vždy klidnější, až vidím v klidu a míru utěšenou krajinu, blesknoucí se v zlatém jasu letního slunce...

A podivno!

K přehlédnutí celého obrazu stačilo tak málo času, že přehlédl jsem jej dříve, než by člověk přečetl popis, jež jsem byl právě podal.

Optický klam, jež mi byl přítel prvním tímto výjevem připravil, byl opravdu překvapující a velice zajímavý; věřil jsem nyní úplně, že i další experimenty podaří se rovněž tak jako tento první.

„Trvám, že jsem viděl právě obraz bitvy u Králové Hradce;“ podotkl jsem k příteli, jenž stoje mlčky podle mne v trianglu, klidně podivný přístroj řídil.

„Uhodl jsi“, zní odpověď; „nyní uzíš rychle za sebou, ovšemže v opačném chronologickém pořádku všechny bitvy sedmidenní války v Čechách. K usnadnění přehledu budu ti při všech následujících výjevech buď stručným výkladem nebo třeba jen pouhým slovem nápomocen, abys mohl výjev pohodlně pozorovati a nemusil se dříve tázati.“

„Jsem spokojen,“ pravím, a mlčky čekám, co se bude dále dít.

Nečekal jsem však dlouho.

Obraz klidné krajiny počal se temnití, jako by se rychle halil v hustou mlhu, a za několik vteřin spatřil jsem před sebou opět čirou tmou.

Ale sotva jsem změnu tu pozoroval, již ustupovala tma mlze, mlha jasnému přísvitu, až zaleskla se krajina opět v jasném denním světle a já spatřil znovu bitvu...

Změna, kterou jsem byl právě popsal, byla rovněž taková, jakou pozorujeme při experimentech s tak zvanými mlhovými obrazy, když se používá dvou přístrojů.

Obraz bitvy u Králové Hradce byl se změnil v obraz klidné krajiny, tento pak v obraz bitvy u Králové Dvora. Rychle za sebou následovaly pak bitvy u Trutnova, Skalice, Náchoda, Jičína, Mnichova Hradiště a Podola, a mezi tím četné menší

bitky a šrůtky války rakouskopruské.

„V sedmi dnech,“ připomenul přítel, „zahynulo neméně než 45 tisíc lidí...“

„Dále!“ zvolal jsem, a v mžiknutí oka změnila se situace.

Spatřil jsem opět obrazy válečné z revoluce polské a z války šlesvickoholštýnské.

Nato následovala strašná bitva u Puebly a výjevy z francouzské invase v Mexiku, pak vražedná bitva u Frederiksburku v Americe a celá řada bitev ba bitek z občanské války severoamerické.

„Války v jižní Americe,“ pravil přítel, „vyžadovaly 519 tisíc, válka severoamerická 381 tisíc obětí.“

„Dále!“ zvolal jsem, a v mžiknutí oka spatřil jsem bitku u Aspremonte, dobytí a výjevy z revoluce palermské, vražedné bitvy u Solferina, Magenty a celou řadu bitek a bitev menších, pak děsné a hrůzné výjevy z revoluce indické a poté rovněž tak krvavé obrazy z války krymské od strašného posledního útoku na Sevastopol až po vražedné bitvy u Balaklavy a Inkermanu.

„Neméně než 385 tisíc lidí stála krymská válka,“ podotknul chladně přítel.

„Dále!“ zvolal jsem, a ihned rozvinuly se před mým zrakem rychle za sebou scény z pouličního boje o státním převratu Napoleonově a následovaly děsné a ukrutné výjevy z bouřlivých let 1849 a 1848 v divuplné směsici, ale vždy v opačném pořádku chronologickém.

Bojiště rozprostírala se takměř po celé Evropě.

Spatřil jsem tábor u Vilagose, porážky Maďarů u Malého Becskereku, Szörögu a Debrečina, bitvu u Custozzy, pak u Schatzburku mezi Maďary a Rusy, porážku Görgeye u Komárna a Seredu, bombardování Pešti, výjevy z červnové revoluce v Paříži, dobytí Budína Maďary, barikádní boj v Lipsku, bitvy u Vácova, Nagy-Sarlo, Gódállö, Hatvanu a Czegledu, dobytí Brescie Haynauem, bitvy u Novary a Mortaru, výjevy z revoluce milánské, dvoudenní bitvu u Kapolny a bitvu u Szóriku, kde Maďaři Kničaninem poraženi.

Chtěl jsem něco podotknouti, ale přítel pokynul rukou, bych mlčel.

Následovaly porážky Maďarů u Královského Bělehradu, Trnavy, a dobytí Rabu Windischgratzem, pak výjevy z povstání lvovského, porážka Maďarů u Švechatu, dobytí a bombardování Vídně, scény z říjnové revoluce vídeňské, z bouří ve Frankfurtu a jinde, výjevy z červnové revoluce pražské a bombardování Prahy Windischgratzem, bitvy u Vicenze, Curtatone a Santa Lucie, bouře v Drážďanech, Badensku, Prusku a jinde, výjevy z únorové revoluce pařížské a první bouřlivé scény z revolučního hnutí v Itálii.

„A možno spočítat oběti všech těchto bojů?“ otázal se přítel, když byly obrazy ty zmizely a krátký čas přede mnou rozprostíraly se jen tiché utěšené krajiny.

„Jen dále!“ vyzývám přítele, a hned nato vidím výjevy z revoluce polské roku

1846 a po delší pause různé obrazy ze vzbouření republikánů v Paříži, Toulonu, Grenoblu roku 1834, dobytí Varšavy vojskem ruským roku 1831, nepokoje v Drážďanech a bitvu u Ostrolenky.

Chvilí díval jsem se na děsný bratrovražedný tento boj, načež jsem se optal: „Jak daleko nalézáme se od zeměkoule?“

„Asi 46 bilionů mil,“ odpověděl přítel.

Hned nato viděl jsem obrazy z červencové revoluce pařížské, dobytí Erivanu Paskěvičem a krvavou bitvu u Missolunghi, načež následovaly různé výjevy z bojů za neodvislost na pyrenejském poloostrově a v Řecku.

Po delší přestávce spatřil jsem opět děsnou velkou bitvu.

„Jak daleko jsme od země nyní?“ tážu se.

„Asi 68 bilionů mil,“ odpovídá přítel; „vidíš právě bitvu u Waterloo.“

Mezitím, co přítel v stručnosti dále vykládal, spatřil jsem rychle za sebou vražednou bitvu u Lipska, která trvala po tři dny, bitvy u Montmartru před Paříží, u Kulmu v Čechách a u Budyšina, pak přechod zbytku armády francouzské přes Berezinu, bitvu u Jaroslavce, požár Moskvy a bitvu u Borodina; dále vražednou bitvu u Ogruně (Wagramu) a nerozhodnou bitvu u Asperů; řadu obrazů z revoluce v Peru a Mexiku a z bojů španělských, pak zase bitvy z válek napoleonských: u Eylau, Jeny a Auerstädtu, vražednou bitvu u Slavkova a hrůzně krásnou námořní bitvu u Trafalgaru.

Zadíval jsem se příteli do tváře, ale hned nato jsem upřel zrak svůj zase v místo, kde jsem viděl obrazy bitev. Následovaly výjevy ze vzbouření Srbů pod Černým Jiřím, děsné obrazy nepokojů na St. Domingu a ve Švýcařích, načež jsem zase viděl boje napoleonské: bitvy u Hohenlinden a Marenga, bitvu u Abukiru na pevnině, kde Napoleon nad Turky zvítězil, a bitvu námořní u téhož města, kde loďstvo francouzské Nelsonem zničeno; pak různé bitky a bitvy v Egyptě až po bitvu u pyramid.

Mezitím boje v Holandsku a Švýcarsku, pak pokoření Benátek a bitvy u La Favorita, Rivoli, Arcole a Lodi... „Možno spočítat všechny oběti lidských životů, jichž vyžadovala ctižádostivost jediného despoty - Napoleona?“ podotknul přítel. Neodpověděl jsem. Popolétli jsme o něco dále.

Spatřil jsem děsný boj a dobytí Prahy Suvorovem, bratrovražednou bitvu u Maciejovic, kde Kosciuszko, byv Suvorovem poražen, raněn klesl s výkřikem „Finis Poloniae“, a dobytí Vilna vojskem ruským.

Následovaly děsné obrazy z velké revoluce francouzské, ze vzbouření varšavského a povstání v Krakově, pak řada krvavých válek s Turky, boje za neodvislost severní Ameriky, v nichž Washington a Franklin hráli úlohy nejdůležitější; dále výjevy z války sedmileté, zejména bitvy u Kolína a Prahy, pak

dobytí Prahy spojeným vojskem bavorským, saským a francouzským, výjevy z rakouské války o posloupnost; bitva u Poltavy a řada obrazů z kruté války nordické mezi Rusy a Švédy, bitva u Narvy, pak výjevy ze španělské války o posloupnost; dále porážka Turků u Vídně Sobieským a války Francouzů se Španěly a Holanďany.

Nato spatřil jsem krutou bitvu u Polanky, kde Rusové Sapiehou a Czarnieckým poraženi, třídní bitvu u Prahy a dobytí Varšavy Karlem Gustavem, porážku Poláků pod Batovem vojskem Bohdana Chmelnického.

Chtěl jsem se optati, jak daleko nalézáme se od zeměkoule nyní, ale obrazy následovaly tak rychle za sebou, že poutaly veškerou moji pozornost.

Spatřil jsem bitvu u Dumbaru v Anglii, kde Cromwell zvítězil, a celou řadu bojů až po bitvu u Marstenmooru, kde padlo deset tisíc royalistů.

A střídavě mezi boji těmi viděl jsem výjevy z polního tažení Švédů v Čechách: hájení staroměstské mostní věže, dobytí Malé Strany a Hradčan.

Následovaly brutální výjevy z války třicetileté: Spatřil jsem mimo jiné bitvu u Lützen, kde Gustav Adolf padl, bitvu u Lipska, zničení Magdeburku, polní tažení a boje, v nichž Valdštýn a Tilly hráli úlohy nejhlavnější; pak stínání patriotů českých na Staroměstském náměstí a konečně bitvu na Bílé hoře.

Dlouho jsem se díval na smutný tento obraz porážky české...

„Jak daleko se nalézáme nyní od zeměkoule?“ optal jsem se přítele.

„Asi 325 bilionů mil,“ odpověděl a dodal: „Však dále! Čas kvapí...“ A mžikem popolétli jsme dále. Spatřil jsem opět jen řadu děsných, krvavých výjevů: hrozné ubíjení Hugenotů, výjevy z náboženských válek ve Francii, z válek, v nichž vévoda Alba hrál úlohu hlavní, z válek selských atd. Pak následovaly výjevy z vraždění v Peru, Mexiku a jiných krajinách Ameriky, kam byla lakota Evropanů záhubu zanesla.

„Dále! dále!“ zvolal jsem netrpělivě.

Po krátké přestávce spatřil jsem porážky Matyáše Korvina, Novgorodských, Tatarů u Moskvy a fanatických křižáků německých u Nýrska.

Následovalo dobytí Sionu a bratrovražedná bitva u Lipan, pak strašná porážka Němců u Domažlic a mezi tím různé výjevy z bojů Panny, Orleánské proti Angličanům, pak dobytí Lubna v Horní Lužici od Čechů; krvavá bitva u Světlé, kde vojsko Albrechtovo Táborů a Sirotky poraženo; bitva u Oustí, kde Prokop Holý s dvaceti tisíci porazil sedmdesát tisíc Němců; tábor Žižkův a umírajícího Žižku u Příbyslavi.

Na okamžik zmocnila se duše mé lítost; leč hned nato upoutala pozornost moji celá řada krvavých bojů husitských pod vůdcovstvím Žižkovým, jmenovitě u Skalice a u Jaroměře, porážka Pražanů u Strachova, bitva u Hořic, porážka Zikmundových vojevůdčů u Německého Brodu, vraždění adamitů na ostrůvku Nežárky,

porážka křižáků u Žatce, porážka aristokratů u Malešova, dobytí hradu pražského, Jaroměře, Litomyšle a Berouna; pak porážka Zikmundova vojska pod Vyšehradem, katolických pánů u Boru blíž Horažďovic, Zikmundových křižáků mezi Žižkovem a Hradčany a bitka u Sudoměře.

A po malé přestávce spatřil jsem ještě děsný výjev upálení Husa u Kostnice.

Všechny tyto obrazy v pravém slova smyslu před mým zrakem letěly - sotvaže jsem je mohl postihnouti, sotvaže jsem mohl vyslechnouti poučné poznámky přítelovy.

Krev počínala mi stoupati ku hlavě; cítil jsem, že zmocňuje se mne nevolnost.

„Jak daleko jsme nyní?“ optal jsem se.

„Asi 598 bilionů mil,“ odvětil klidně přítel. „Prolétli jsme dobu pouze asi 451 roků; zbývá nám tudíž cesta skoro desetkrát tak dlouhá, než dorazíme na místo, odkud možno pozorovati výjevy z dob prvních lidí... Musíme proletět ještě nepatrnost - asi šesti tisíc bilionů mil, t. j. doletět až v sféry hvězd dvanácté jasnosti, jejichž světlo potřebuje více než 4000 let, než doletí k zeměkouli naší... Hled'! Jak prostičce se to vysloví! A přece v každé vteřině urazíme více než 42 tisíc mil, i když světlo nepředstihujeme...“

„A možno urazit cestu tu v libovolně krátkém čase?“ optal jsem se, aniž mi napadlo, že ohromnou vzdálenost tu nemohu si ani představití.

„Ovšemže,“ odvětil přítel.

„Ale rci přec, jaký to vlastně podivuhodný motor, jenž žene přístroj náš s tak úžasnou rychlostí všehomírem?“ „Později - později!“ zní odpověď. „Musím řídit přístroj... Při jediném nedopatření pozbyli bychom rovnováhy a sletěli...“

„Kam?“ tážu se.

„Což já vím?“ odpovídá přítel. „Dále tedy! Ale rychle!“ vyzývám.

„Chceme-li exkursi odbýti v hodině, musíme se nyní obmezit již jen na některé nejdůležitější výjevy.“ „Jen rychle, rychle!“ naléhám.

A po chvíli vidím poznovu divuplné, děsné panorama bojů...

Obrazy střídají se s úžasnou rychlostí; každý však možno rozeznat zcela zřetelně.

A podivno!

Tentokrát jsou obrazy bitev a šrůtek promíchány také výjevy jiného druhu; ale ve všech jeví se boj...

Takto přelétlo před mým zrakem ještě asi sto obrazů bojů a různých výjevů, v nichž zvířecnost povahy lidské slavila triumfy, v nichž hrubá síla nebo lest a úskok vítězily nad přirozenou slabostí nebo bezelstností...

Znenadání pozoruju, že při jedné proměně obrazů vidím před sebou temno příliš dlouho.

„Co to?“ tážu se netrpělivě.

„Řídím přístroj, abys mohl shlédnouti výjev poslední... Nalezáme se daleko výše hvězd dvanácté jasnosti; octliť jsme se v sférách, z nichž zalétá světlo k naší zeměkouli v době asi šesti tisíc let...

Tentokráte však změníme poněkud způsob dívání se. Až dospějeme k bodu, s něhož možno výjev pozorovati, zastavím přístroj a ponechám mu pouze přiměřenou rotaci, odpovídající rotaci zeměkoule kolem osy a zároveň též kolem slunce, takže před zrakiem tvým rozvine se obraz v chronologickém postupu přirozeném a nikoli jako až posud v postupu chronologicky opačném.,,

Po chvíli pozoroval jsem, kterak z čirého temna, do něhož jsem se díval, šlehlo několik jasnějších paprsků. Temno počalo se měniti v šerou mlhu a tato znenáhla se rozptylovala.

I viděl jsem, kterak z mlhy vystupují vždy určitěji temné obrysy pusté divoké krajiny. Zanedlouho rozeznal jsem obraz zcela jasně.

Spatřil jsem holou, kamenitou pláň, končící hustým jedlovým lesem, nad nímž v dáli vystupovaly k mračné obloze temné obrysy vysokého pohoří.

Nad krajinou rozloženo bylo nevlídné dusné šero jako před bouří, a jenom časem kmitnu! zásvit slunce hustými mraky a krajina zaleskla se na okamžik v zlatém jasu...

Po chvíli rozeznal jsem i předměty menší. Těsně u lesa u jakéhos doupěte spatřil jsem skupení osob: mladičkou ženu s třemi dětmi... Dvě z dítek těch tulí se bázlivě k matce; třetí, nemluvně, jež matka drží v náručí, dívá se s blahým úsměvem v nevinné tvářince matce do očí...

Bledá tvář matčina však jeví postrach a zděšení nevýslovné.

Zrak její jest upřen v temné houští lesa, nahé tělo kyprých forem chvěje se, a mezi tím, co levou rukou tiskne nahé nemluvně k prsům, sahá pravou rukou po druhých dvou nahých dítkách, jež se k ní bázlivě tulí, jako by je chtěla chrániti...

Vtom vyrazil opodál z lesa mladý štíhlý muž, nesoucí na plecích ulovenou laňku.

Tvář jeho nejeví bázeň, ale nepokoj...

Za ním vyřítíl se muž druhý, postavy atletické. Z přiblblé tváře jeho sálá zvířecká vzteklost... Oba jsou nazí... První, odhodiv laňku, staví se druhému, jenž s kyjem ve svalovité pravici žene se za prchajícím, odhodlaně na odpor...

Nastává zápas... Žena dívá se v smrtelné úzkosti z dáli na bojující... Je to krutý, zuřivý boj na život a na smrt... Trvá však jen několik okamžiků...

První muž klesá k zemi - atlet mu byl rozrazil lebku... V tváři ženy, kteráž se byla na děsný zápas s úzkostí dívala, jeví se zoufalost... Tulíc nemluvně pevněji k ňadrům, bouřlivě se vlnícím, prchá... obě dítky jí následují... až zmizí v temnu lesa...

Beze slova dívám se na obraz, jak se počíná haliti v mlhu.

Vidím ještě, kterak atlet ukořistěnou a smrtí člověka zakoupenou laňku vleče do lesa... Po chvíli hustá a čirá tma zahalila děsný výjev úplně...

Zmocnila se mne úzkost.

Cítil jsem, že krev prudce proudí žilami, že žene se mi k mozku a že pojímá mne závrať.

Chtěl jsem přítele osloviti, ale slovo mi uvázlo v hrdle. Přítel mne předešel.

„Spatřil jsi právě první zápas prvních lidí... Jsme u cíle exkurse... A od počátku až po konec neviděls než neustálý boj, vzájemné potírání a hubení tvorů nejdokonalejších...

Boj ten trvá od počátku světa...

A v průběhu několika tisíců let snažilo se lidstvo stanovit hlavní zásadu života, namlouvalo si, že řídí se svět zásadou lásky ba lidskosti... A po tisíciletích konečně poznává, že se mýlilo, že se klamalo...

Po tisíciletích poznává nemilosrdného děsného toho boha, jenž zasvětil záhubě vše, co byl stvořil slabším, malomocnějším; po tisíciletích poznává, že život není než věčný boj o pouhou existenci...

A jak se zachovalo lidstvo k strašnému bohu tomu?... Jedni se pachtili po moci a slávě, jiní prahli lakotně po bohatství a opět jiní hýčkali své psychicky v sladkých loktech sentimentálnosti - kdežto chladný rozum newtonský, jenž by prohlédl nicotu a zvrácenost lidského snažení, budil ve všech hrůzu a zděšení...

Děsili se chladných a přece tak upřímných čísel, kterýmiž měřil vesmír, hrozili se neúprosných důsledností ledového a přece nezvratného rozpočtu jeho - a hle! nyní stojí lidstvo před trůnem boha darwinovského hrozného nemilosrdného boha síly a moci...

Od let bojují proti bohu tomu jistí živlové, ale účelem malomocného boje toho jest, aby na trůn boha síly a moci mohl poznovu zasednouti svržený mračný bůh náboženského fanatismu...

Avšak boj proti bohu darwinovskému jest nerovný. S trůnu ho nesrazíte, i kdyby celý svět obrovský boj ten podnikl... Trůn boha toho možno jen podrýti - zásadami humanity...

Přítel umkl.

Slova jeho zněla hřímavě, jako když přísný, spravedlivý soudce hněvivě kárá...

Tvář jeho však jsem nemohl rozeznati; nalézalíť jsme se v čiré, neproniknutelné tmě. Mlčel jsem...

Však náhle přítel poznovu se ozval.

„Co to? Přístroj náš se kolísá... Pozbyli jsme patrně rovnováhy... Klesáme!...“

Hlas přítelův zněl úzkostlivě, až mi srdce ledovatělo. Nepokoj můj mžikem změnil se v úzkost nevýslovnou... „Pust' se přístroje!“ vzkřikl přítel. „Jeden z nás

musí se obětovat!... Jinak zahyneme oba!...“

Neodpověděl jsem; nemohl jsem odpovědět. Cítil jsem jen, že mne smyslové opouštějí.

„Pust' se! Jinak tě srazím!“ zaznělo poznovu z úst přítelových.

„Jmenuj mi aspoň svůj motor!“ vyrazil jsem ze sebe. Vtom jsem cítil, jak se přístroj překotil... Letěli jsme střemhlav dolů...

Pustil jsem se...

Zdálo se mi, že slyším divoký smích přítelův a slova: „Sbohem na věky!... Motor můj jest všemu světu znám... Jeť to věčně oživující, věčně tvořící - obraznost...“

Hlas přítelův zněl temně; poslední slova sotva jsem doslechl... Pozbyl' jsem smyslů úplně.

Kdo usnul někdy na podzim při otevřeném okně a náhle procitnu!, ví, jak zvláštní mrazivý pocit procitnutí takové provází...

Podobný mráz projel mi tělem, když probíraje se z mrákotného sna zpozoroval jsem, že žlutavý přísvit ranní vniká polootevřeným oknem do mé osamělé mansardy...

Udiveně rozhlédl jsem se kolem a první má myšlenka přiostrčila se mimovolně v otázku:

„Byla to skutečnost, přelud nebo sen?“

Smyslové moji však byli tak otupělí, že jsem si nemohl otázku zodpovědět.

Pamatuju se jen, že mi ihned napadlo, že doktor Sperlich, jenž byl v sále letohrádku knížat Kinských přítelovu smrt konstatoval, jest už od několika roků mrtev a že v zámku samém nikdy nebylo a není žádných takových chodeb, jakýmiž jsem právě byl bloudil...

Pamatuju se též, že seděl jsem právě u svého stolku, na němž ležela otevřená astronomická kniha, v kteréž jsem byl patrně před usnutím četl...

Na více se nepamatuju. Mráкотy obestřely duši mou poznovu...

Procítl jsem teprve po nějakém čase...

Ležel jsem na loži a vedle lože klečela staříčká má matička... Otevřev oči, zahleděl jsem se v upřímnou, vráskovitou její tvář a pocit nevýslovného blaha rozechvěl mou duši...

„Ach dítě, drahé dítě, co se to s tebou dělo?“ zaslechl jsem matčin hlas. „Přiběhli pro mne, žes bez sebe - a třetí den už...“

„Třetí den?“ byla první moje otázka.

„Třetí --?“ opakovala matička. „Lékař tu byl každý den několikrát a radil jen ticho a poklid... Mluvil cosi o známkách - šílenosti...“

Chmurnou duši mou šlehnul zásvit jasné myšlenky. Zachvěl jsem se...

„A musíš prý na čas zanechat studii...“

Matička povstala, a nahnuvši se ke mně, políbila mne lehce na čelo - - -

Stalo se po radě lékařově...

Zanechal jsem na čas studií; ale myšlenky, jež mne byly v oné době pronásledovaly, vracejí se i po letech...